

BÜTÜN İLÂN ve
REKLÂMLARINIZ

İFİN

BASIN İLÂN
KURUMU

224384

224385

CAĞALOĞLU - TÜRK OCAĞI CAD.

(Basın: 7908 — 56)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TEMMUZ 1962

İÇİNDEKİLER:

Nasreddin hoca
Bir Efsane: Bahrat ve Atık
Bozkır'lı İki Kadın Ozan
Türk Halk Müziği ve Prof. Ed. Zuckmayer
Kıyamî Zikirler ve Türk Dini Raksları
Karaman'da Türk Dil Bayramı
Isparta'da Kadınlar Yazın Nasıl Eğlenirler
Yunus Emre ve Karaman
Atatürk'ün Memleketi Sarıgöl'de Kaptanlar
Güney Köylü Folkloru
Havsa Folklorundan Örnekler
Afyon'da Gezek Âlemleri Nasıl Olurdu
B. Masal: Güllü
Sümmaniye Altı Yayınlanmamış Dört Şiir
AYIN OLAYLARI

Burhan FELEK
Ali Rıza ÖNDER
İsmet ÖZALP
Özcan SEYHAN
Halil B. YÖNETKEN
Prof. F. Nafiz UZLUK
H. T. DAĞLIOĞLU
Muzaffer ERDOĞAN
Osman SAYGI
Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL
Nedim ORTA
Ali YARŞI
Girizan TUNARA
Haşim N. OKAY

SAYI: 156

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEYER Halk Kültürü Dergisi

BÜTÜN İLÂN ve
REKLÂMLARINIZ

İFİN

BASIN İLÂN
KURUMU

TÜRK FOLKLOR

CAĞALOĞLU - TÜRK OCAĞI CAD.

224384

224385

H.U.

7 ARALIK 1962

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TEMMUZ 1962

İÇİNDEKİLER:

Nasreddin Hoca
Bir Efsane: Bahar ve Atik
Gökalp'ın En Kadir Olan
Türk Halk Müziği ve Prof. Ed. Zülmüyyer
Kıyami Zikirler ve Türk Dini Beketleri
Karaman'da Çukurova Davranış
İzmir'da Sadece Tuna Nahiye - Kızılder
Yazın Eski ve Yeni
Aydın'da Halkın Eski ve Yeni Davranışları
Gözü Köyü F. 1962
Halk Folklorunun Önemi
Aydın'da Halkın Eski ve Yeni Davranışları
Halkın Eski ve Yeni Davranışları
Halkın Eski ve Yeni Davranışları

Burhan FELEK
Ad. Rıza ÖNDER
Büyük ÖZALP
Özcan SEYHAN
Hüseyin R. YÖNETKEN
Prof. F. Nafiz UZLUK
H. C. İSİGÖR
Mehmet ERDOĞAN
Canan KAYGI
Prof. Necmettin R. GAZİMİHAL
Nedim ÖRTA
Ali YANIK
Günay TUNARA
Başar K. OKAY

SAYI: 158

KURUS: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR KEFİ ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

1962 YILINDA

İKİ MİLYON
LİRALIKAPARTMAN
DAİRESİ
ARSA VE PARA
İKRAMİYELERİ

HESAPLARINDA EN AZ 200 LİRASI BULUNANLAR

VADELİ HER 50 LİRAYA VADESİZ HER 100

LİRAYA BİR KUR'A NUMARASI ALIRLAR

TÜRK TİCARET BANKASI

(Reklamcılık: 2694 — 52)

TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ NİN YAYIN ORGANIDIR

1962 yılında

4 Çekilişte
1,900,000LİRALIK
PARA İKRAMİYELERİ

AKBANK

Vadeli her 100 Vadesiz her 200 Liraya bir kura Numarası

(Folklor: 53)

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNUcildi temizler... bester...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU

100 DE 100 SAFTIR

(Faal: 3193 — 54)

GRİPİN

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN

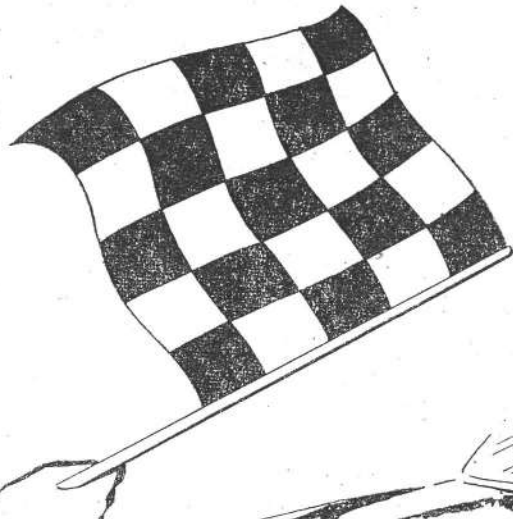
Kullanınız

Aldığınız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

günde 3 adet alınabilir.

(Faal: 3194 — 55)

NAMIK BAYIK

Mobiloil
Special
VE
Mobilgas

İLE DAHA EKONOMİK YOLCULUK

(Folklor: 58)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No: 156

TEMMUZ 1962

YIL: 13 — CİLT: 7

NASREDDİN HOCA

Yazan: Burhan FELEK

21 Haziran 1962 günü başlamak üzere geçen ay Akşehir'de bir Nasreddin Hoca Festivali tertiplenmiştir. Nasreddin Hoca Derneği tarafından düzenlenen bu hafta çok parlak olmuş, bu vesile ile Doç. Dr. Mübin Beken'in hazırladığı Salçuk ve Karaman eserleri sergisi açılmıştır.

Hafta'da ilk açışı Dernek Başkanı Cevdet Köksal yapmış, merasim esnasında Vali Rebi Karatekin, Korgeneral Refik Tulga, Prof. Fuat Köprülü, Mehmet Önder, Abdülkâki Gölpinarlı, Refi Cevad Ulunay, İbrahim Hakkı ve Aziz Nesin de birer konuşma yapmışlardır. Bu arada temsili olarak Akşehir gölüne yoğurt olması için Hoca Nasreddin kılıfına giren bir Akşehirli tarafından maya çalınmıştır. Bu vesile ile Burhan Felek tarafından Nasreddin Hoca hakkında yazılan bir yazıyı dergimiz sayfalarına alıyoruz.

T. F. A.

Sanırım Nasreddin Hoca ortadan, yakın çağlara kadar şöhreti yayılmış Türklerin belki başlıklarındandır ve kendi yazmadığı halde sözleri bir çok batı diline, Balkan dillerine çevrilmiş yegâne Türk filozofudur.

Kimdi bu Nasreddin Hoca?

Doğrusu bizde biyografyalar ekseri "tez kere" denilen kitaplarda yazılıdır. Bu tez kereelerde ancak şair, hattat gibi eser bira kan, veya devlette makam sahibi olanların hal tercümeleri bulunur. Nasreddin Hoca bunlardan değildir. Zaten yaşadığı devir bu tez kereeler devrinden daha eskidir. Onun için Hoca'nın hayatı hakkında pek az ve birbirine aykırı bilgiler vardır. Onlar da vesikalardan ve mahkeme sicillerinden çıkarılmak istenmiş rüzuhsuz şeylerdir. Hoca'nın biyografisi hususundaki bu bilgisizlik gerçi üzülecek bir şeydir; fakat onun hâlâ halk arasında hatta

Türkiye sınırları dışında dahi yaşamakta olduğu bu üzünlüğü teselli etmektedir.

Mevsuk — diyelim — malûmata göre Nasreddin Hoca Sivrihisar'da doğmuştur. Hatta bir rivayete göre doğduğu köyün adı "Horto" dur. Bir başka rivayete göre Hoca Kastamonu'da doğmuş bir prens, bir beyza — dedir. Belki bunların ikisi de mevsuktur. Nasreddin isminde bir çok geçmişlerimiz vardır.

Galip kanaat odur ki Hoca Osmanlı devrinin ilk kuruluş yıllarında — belki de biraz daha önce — Sivrihisar'da doğmuştur. Akşehir'de okumuş; Sivrihisar, Akşehir gibi yerlerde kadılık, müderrislik, imamlık etmiştir. Bunların kesinlikle tayini bugün kaabili değildir. Herde belki tarih araştırma ilmi a çıldıkça ve yeni vesikalar bulundukça daha çok malûmat elde edilebilir.

Hocanın hangi tarihte doğduğu belli de-
ğilse de Akşehirdeki türbesinde sanduka-
nın baş taşında ölüm tarihi olarak 386 tarihi
yazılıdır. Bu tarih Hicridir ve yanlıştır böyle
yazılmış, belki de Arab yazısı sağdan sola
yazıldığına uyan hattat, rakamları da ters
yazmıştır. Bu rakamın (683) olması gerektiği
hususunda hemen hemen ittifak vardır.

Ee bu 683 şanesi, Osmanlı İstiklâlinde
(683) öncesidir. Şu halde Hoca belki de Sel-
çuk devletinin son demlerinde doğmuştur. Bu,
böyle olunca Hocanın Timur ile olan soh-
betleri tamamen hayali olmak lâzım gelir.
Çünkü Hocanın şu tashih ederek yukarı yaz-
dığımız ölüm tarihiyle, Timur'un Anadolu'yu
istilâsı arasında yüz seneden fazla vardır. O
halde dillerde dolaşan Timur ve Nasrettin
Hoca fıkralarını neye yorabiliriz? Bizce bu
sadece Hocanın (légendair = efsanevi) bir
şahsiyet haline gelmiş olmasından ileri geli-
yor. Belki Hocanın zamanın beyleriyle olan
tenkitkâr fıkralarını Osmanlılar katında mien

Nasreddin Hoca'ya ait olan bu desen, Topkapı
Sarayı Müzesi arşiv/leri arasındadır.

fur bir hükümdar olan Timur'a maletmişler-
dir. Belki de Timur zamanındaki başka bir
kimsenin sözleri Hocaya yorulmuştur. Bu pek
eksik bilgiye rağmen Hocanın 13 üncü Milya-
di yüzyılda yaşadığı anlaşıyor. Dillerde do-
laşan fıkraları ve Akşehirdeki türbesinden
başka göze çarpan vesikalar olmıyan bu şah-
siyetin, kıymeti, ölümünden asırlar sonra fel-
sefesinin kuvveti sayesinde halk arasında art-
mış ve 18 inci asırdan bu yana bir dünya
şöhreti haline gelmiştir.

Mezarı mevcut olmasına rağmen acaba
"Nasrettin Hoca" yaşamış mıdır? Yoksa
Türk mizahı böyle bir şahsiyeti yaratmış mı-
dır? diye tereddüde düşenler de olmuştur. Bu
na da şaşmamak lâzımdır. Hâlen "İsa" yaşı-
mış mıdır? diye tereddüt eden ve bu yolda
eser bile yazanlar mevcut olduğu gibi Hoca-
dan bir kaç asır sonra doğmuş Shakespeare'in
vücudundan değilse bile eserlerinin mevcudi-
yetinden şüphe eden pek çok kimse vardır.
Hattâ beş altı eseri vardır ki; kendisinin yaz-
madığı inancında olanlar çoğunluktadır. Bu-
na rağmen nasıl artık Shakespeare'in bütün
eserleriyle mevcudiyeti münakaşa edilmiyor-
sa, bütün fıkralarıyla Hocanın mevcudiyeti de
öylece Türk masallarında edebiyatına ve
halk felsefesine kadar yerleşmiş önce Bal-
kan sonra da dünya mizah edebiyat âleminde
girmiştir.

Belki Avrupada ve Amerikada onun fık-
raları bizdeki gibi sık sık tekrarlanmaz, İkti-
bas edilmez; ama Balkanlarda hâlâ dillerde
dolaşır.

Nasrettin Hocanın mesleği, adı üstünde
hocalık, "Ülema" lık idi. Yani okumuş bir a-
damdı. Bu vasfıyla kadılık, hocalık ve imam-
lık etmiştir. Bütün bu hizmetleri sırasında
söylediği sözler zamanında akıllarda o kadar
yer etmiştir ki; hiç bir yazılı 'metin' e geç-
meden günümüze kadar gelmiştir. Bugün bile
Nasrettin Hoca fıkralarını hepimiz kitaplar-
dan değil, kulaktan öğrenmiş haldeyiz. Çün-
kü tarihleri pek de eski olmıyan "Nasrettin
Hoca Letafname" lerinde mevcut olmıyan
bir çok fıkralar vardır.

Bütün tahiri ve efsanevi şahsiyetlerde ol-
duğu gibi Nasrettin Hocayı da ancak eserle-
riyle tanıyabiliriz; ama merhumun eseri yok-
tur. Sadece dillerde dolaşan fıkraları vardır,
fakat bu fıkraların da hangisi gerçekten ken-

dinindir, hangisi sonradan ona maledilmiş-
tir? Bunun tayini güçtür ve elde ancak
(fréquence = tekrarlama) ve Hocanın espri-
si gibi iki (subtil = kaypak) süzgeç vardır.
Bunlara bakarak Hocanın fıkralarını, izafi bir
isabetle ayıklayabilir ve ona göre Hocanın in-
san olarak karakterini çizeriz.

Hoca hakkında böyle bir tetkik, oldukça
uzun bir etüd teşkil etmelidir. Edebiyatımız
böyle etüdlere muhtaç ve müsaittir. Biz bu
rada "merhum" un sadece bir kaç fıkrasın-
dan yardimlanarak onun portresini çizmiye
çalışacağız.

Nasrettin Hoca her şeyden evvel iyi bir
insan ve müsamahalı bir adamdır. Bu ba-
kından her şeyi beşerî ölçülerle ölçer. Hattâ
"Adalet" i bile, Nitekim bir gün mahkemede
dâvacıyı dinler :

— Haklısın! der.

Arkadan dâvalıyı dinler. Ona da:

— Sen de haklısın! der.

Mahkemede ikamet eden Hocanın karı-
sı kocasının bu sözlerine karşı:

— Aman Efendi! bir dâvada iki taraf da
haklı olur mu? deyince:

— Yahu sen de haklısın! diyerek insan a-
daletinin de izafi bir mefhum olduğunu anla-
tır.

Servet tevziinin haksızlığına kanjir. Ço-
cuklara cevaz dağıtırken :

— Kul taksimi mi istersiniz, Allah tak-
simi mi? sualine karşı çocukların Allah tak-
simi istemesi üzerine, kimine bir, kimine beş,
kimine bir kucak cevaz verirken kimisine de
hiç vermediğini gören ve;

— Allah taksimi bu mudur? diyen çocuk
lara :

— Görmüyor musunuz? Hasan ağanın
bir sürüsü, Mehmedin bir ineği, Ahmedin bir
tarlası, benim bir eşeğim, beyin koskocaman
çiftliği, İsmailin de sadece bir horozu var.
Demek bunu gösterir.

Hoca, açık fikirdir. İnsan insan o'arak
bütün kusur ve meziyetleriyle kabul etmiş-
tir.

— Hoca yüz yaşında adamın çocuğu o-
lur mu? sualine karşı:

— Genç komşusu olursa, olur. demesi
hattâ zamanımız cemiyetinin sapıklığına ka-
dar uzağı görmüş olmasının bir delilidir.

Hoca halk dilinde "yalnız" yaşamaz. Ka-

rısı, oğlu, eşeği de beraberdir. Bedahetlere
karşı pek safdillane sözleriyle karşındakini
ofsayt vaziyetine düşürdüğü vardır.

Meselâ:

Hocanın eşeğini istiyen komşusuna ver-
memek için :

— Eşek yok' derken hayvanın içeride a-
nırması üzerine;

— İşte eşek burada imiş. diyan komşuya:

— Yahu şu ak sakalımla bana inanmaz
sın da gider eşeğin sözüne inanırsın! demesi
yapışkan bir komşuyu haptedecek bir sahe-
serdir.

Bu fıkraların verdiği kanaat Nasrettin
Hocanın açık fikirli tam mânasiyle "Beyil-
ge" karşı güvensiz, fakir, hoş sohbet, filozof,
namuslu, hazırcevap ve nüktedan bir adam
oluşudur.

Kılıksız gittiği zaman iltifat görmeyip,
kürklen gidince yemeğe buyur edilmesine kar-
şılık :

— Ye kürküm ye! demesi cemiyetin dış
görünüşe kapılmağını, göstermek için söy-
lenmiş pek güzel bir sözdür.

Bu fıkralar içinde en güzeli hangisi
dir?..

Nasrettin Hoca fıkraları bütün Türk mi-
zahı gibi güldürücü değil daha ziyade düşün-
dürücüdür. Türk cemiyetinde hükümeti, ka-
dıyı, beği, tüccarı hattâ kaba sofuyu ancak
bu fıkralar tenkit, hattâ bazan tehzil etmiş-
tir. Çünkü o devirlerde bütün hürriyetler gibi
söz hürriyeti de pek mahdud fânilere mahsus
bir nimet olmuştur. Hoca bu mahrumiyete
rağmen denecek sözleri ve yapılacak tenkit-
leri fıkralarıyla bugüne kadar dillerde dolaş-
abilecek kuvvette söylemiştir.

Bu kısa etüdü bitirirken şuraya da işaret
etmek gerekir ki Hocanın fıkraları bir kısım
"tarihe mal olmuş" ölü sözler değil, hâlâ her
gün söylenen ve söylenmesine ihtiyaç duyulan
canlı fikir ve nüktelerdir.

ABONELERİMİZE

Gerek yeni yıla, gerekse geçen yıllara
ait abone bedellerini göndermeyen abone-
lerimizin borçlarını adresimize iletmele-
rini önemle rica ederiz.

T. F. A.

BAHRAT İLE ATIK

Derleyen: Ali Rıza ÖNDER

Eski çağlarda, İskenderun körfezinin tam kuzeyinde büyük bir şehir varmış. Tarihçilerin İsos dedikleri bu kentin yıkıntıları, Erzimin altından başlar, Güney batıya doğru uzanır. Adanadan İskenderuna gidenler, Erzini istasyonuna geldiklerinde, yer yer aysakta kalmış olan su kemerlerini kolayca görebilirler. İşte bu su yolunun yapıları ile ilgili olan aşağıdaki efsaneyi, ilk olarak 20.7.1959 da Zorkun yaylasında Osmaniyeli B. Ahmet Gürsâ'dan dinlemiştik. Konuyu başka ağızlardan da işitip tanımladıktan sonra öykü (hikâye) tarzında sunuyoruz.

İsos'un görkemli (haşmetli) bir hükümdarı, hükümdarın da göz alıcı ve yürek ya-kıcı bir kızı vardı. Akdenizin gök dalgaları o-na ninni olmuş, kuzeyden esen yeller, yeşil dağların rengini, onun gözlerine sindirmişti. Yıllar gün gibi geçmiş, sarayın bir tanesi, ülkenin de biricik güzeli olarak dillerde do-laşmağa, yadelerde anılmağa başlamıştı. Sevgi çağına basan yüzlerce yigitin düşlerini bu kız dolduruyordu. Gözünde yar kokusu tüten, yüreğine yavuklu oda düşen, İsos'a geli-yor, sarayın yöresinde şaşkın şaşkın dönü-yordu.

Hükümdar, kızına yan bakamı yandan et-miş, göz koyanı gözden etmişti. Çevresinde bir sessizlik, sarayında bir rahatlık başlamak ü-zere idi. Bu sıralarda komşu illerin beylerin-den iki istekli çıkageldi. İkisi de kıza tut-kundu. İkisinin de abası yanık, nevrî dö-nüktü. Beyler, kıza babasından istemişlerdi. Bu iki beyden birisinin kendisine güveği ola-bileceğini düşünen hükümdar, bunlar arasın-da bir türlü seçme yapamıyor karar veremiyordu. Gelgelelim, kararsızlığın da bir sonucu olmak gerekirdi.

Günlerce düşündü, taşındı, sonunda işi zora koşmak istedi ve şöyle bir yol buldu : Bunlardan Bahrat adındaki genç, karşı dağ-ların yücelerinden, Zorkun yaylasından çı-kan soğuk suyu İsos'a getirecek, Atik adlı bey de Hatay yolundaki Belen sırtlarından akan ve içimindeki tadı ile yedi ülke dört bucakta ün salan şifalı suyu saraya akıta-çaktı. Hangisi daha önce akıtırsa, kız onun olacaktı.

Beyler hemen kabul ettiler. Sivandılar, gemrendiler, işe koyuldular. Bahrat bey, Zor-kun ile İsos arasında çalıştırdığı yüzlerce us-ta ve binlerce işçi ile dağlar, tepeler aşılıyor, arkılar, yollar açtırıyor, kemerler, köprüler

yaptırıyor, künkler, pöhrenkler döşetiyordu. Atik ise ondan geri kalmamak için son gücü ile çalışarak suyu İskenderun kıyısına indir-miş, ancak İsos'a, kese yoldan ve kısa yön-den ulaşmak isteği ile körfeze manda derile-ri döşeterek suyu deniz üzerinden akıtmak için didinip duruyordu.

"Su uyur, düşman uyumaz", "insanın a-lacası içinde olur" sözlerini atalarımız boşuna söylememişler. Hükümdarın kızına gönül kap-tranlardan başka birisi ortaya çıkarak düş-manca tuğaklar kurmuş, ne edip edip saraya alınacak güveğinin kendisi olması için sinsi sinsi uğraşmağa başlamıştı. Ne var ki bu illoğ-lu, babayıgitçe il içine çıkıp yarışa katılacak iç gücünden yoksundu. Büyük sınavlar başa-racak durumda değildi. O, yalnız kendi şeyta-mına uyuyor, şeytanın dürtüsüne güveniyordu.

İloğlu koştu, su kemerlerini şehire yak-laştırmış olan Bahrat'ın yanına vardı ve şö-yle söyledi :

— Ey yigitler yigiti, beyler beyi Bahrat Bey, beni dinle: Boş yere didinip duruyorsun. Atik bey yarışı kazandı, Getirdiği su, sarayın bahçesine aktı bile.

Bu kötü haberle beyninden vurulmuş dö-nen Bahrat, olduğu yerde donakaldı. Derin bir şaşkınlık ve üzüntü ile bir an düşündü. Sonra, elindeki külüngü göğe fırlattı, başını altına tuttu. Hızla düşen külüngün vuruşu ile oracıkta yığıldı kaldı.

İloğlunu şeytan buradan atik beyin ya-nına koşturdu. Orada da aynı oyun tekrar-landı :

— Ey koçaklar koçağı, çevikler çeviği, Atik Bey, bana bak: Artık yorulup yosuma-nın, uğraşıp çabalamaşın gereği kalmadı. Bahrat senden üstün çıktı, Zorkunun suları İsos çeşmelerinden şakır şakır akıyor. Acı kendine, bırak bu işi.

BOZKIR'LI İKİ KADIN OZAN

Yazan: İsmet ÖZALP

ÂŞIK MÜMİNE. Çat köyündendir. 10 — 15 yıl kadar önce 60 yaşlarında iken ölmüştür. Çat'lı Çingilli'dan boşanmış Karacahisar'da bir Hoca'ya varır. Çat'ta ölmüştür. Aşağıdaki deyişleri, Ekim 1952 de Üçpınar Köyünden Fatma Döner'den alınmıştır.

Yazıcıoğlu'nu görseydi gözümlü,
Bir lâf desem tutulurdu sözüm,
İldim, tıktım, testiye kattımdı,
Yiyeceğidi oğlum kızım.

Çingilli oda'dan gelip te
Boşayıvereceğini bilseydim
Eviri çeviri harman gibi
Savururdum evin içini.

Kocası üstüne bir ini (kuma, eş) getirmiş,
başı yağır (kel) miş, ikisi çekişir dururlar-mış.

— Can evinde ilğin yok,
Başında da pelğin yok.
Kız yüzünde kılğın yok.

— Öğünü öğünü bu hale geldin,
Gök bakla kütü de ben seni gördüm.

Bu acı sesleniş Atik beyi çığına çevirdi. Ötündeki manda gönlerini bir yana fırlattı. E-linde boş kalan bıçağını kaldırıp karnına sap-layarak tatlı canına kıydı.

Şeytan dediğini yaptırmış, taş yürekli, aç-gönüllü İloğlu, iki yigitin kanına birden gir-mişti. Ama son söz yine Tanrının olacaktı. Olam biten tezce duyan hükümdar buna se-yirci kalamazdı. Adamlarına buyurdu ki:

— Öc zorda kalmıyacak, hak yerde bı-rakılmıyacak. Bu soysuzun derisi soğan gibi soyulacak !..

İşte o günlerin bize bıraktığı iki ad : Bahratın gözü, Atik gözesi. Biri Gavur dağ-larındaki Zorkun yaylasının çamlıklarında çağıldamakta, öteki, Belen sırtlarından yur-dun dört bucağına şişe şişe taşınmaktadır.

— Sana derim sana hey donu düşük,
Aşım var bişik.

— Âşıklı da denilen Mümine'nin inisi tavukla rı yitirmiş.

Yarın gelir birin (m) birin sorulur,
Tavuk nere gitti, erin dardır.

Âşık Mümine'nin bir çok güzel deyişleri olduğu biliniyorsa da elde etmek mümkün ola-mamıştır.

★

DELİ ANAKIZ: Bu da Çat köyündendir, sağdır, 55 yaşlarındadır. Babasının adı Halil, kocasının Ali Çavuştur.

Kanunların uygulanmasının yankılarını belirten parçayı Fatma Döner anlattı:

Anakız'ın güveysine hükümet "ev kur, ka-rını oturt" demiş, o da bir boş dağarı (büyük küplü) bir göz eve koymuş, karısını çağırmış, kızıyla birlikte güveysinin evine giden Ana-kız bir de bakmış ki ne yiyecek, ne sergi, bom-boş bir oda. Anakız dayanabilir mi?

Sana derin (m) sana çarşı zağarı,
Niye gösterdin bana bu boş dağarı?

Omar yokarda bir baş ev oldu,
Kerim aşağıda düzeni kurdu,
Simitçi kendisi arada kaldı.

Ömerle Kerim güveysinin kardeşleri imiş-ler.

— Allah verir adama oğlanı kızı,
Bozulur mu Allahın yazdığı yazı,
Allahın vermediğini bu ağan nider,
Ağanın dediceği gücüne gider.
— Gel git, ay oğlum, gel git, ilenir sana.

— A kız niye ileneyim senin oğluna,
Asi mi olayım güzel Tanrım,
Allahın verdiğini bu ağan nider,
Ağanın dediceği gücüne gider.

HALK MÜZİĞİ VE PROF. ED. ZUCKMAYER

Yazan: Özcan SEYHAN

Prof. Ed. Zuckmayer

Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü öğrencileri her yıl olduğu gibi bu yıl da güney illerimizden Gaziantep, Adana, Tarsus, Mersin ve Silifke'de konser verdi.

Bölüm Şefi Prof. Ed. Zuckmayer'in yönetiminde verilen bu tip konserler, 1950 yılından beri Anadolunun birçok ilinde birbirinden güzel programlarla tekrarlanmaktadır. Konserin mihveri "KORO" dur. Bunun yanında "yaylı sazlar öğrenci orkestrası, CARL ORFF sazları, oda müziği" gibi çeşitli müzik teşekkülleri yer alır. Biraz da didaktik-mahiyette olan bu konserlerde daha çok halkın müzik kültürü düşünülür, sözünde ve müziğinde espi taşıyan "KANON" larla dinleyicilerin çok sesliliğe karşı ilgileri çekilir. Sonra koro edebiyatının nefis eserlerinden "MADRİGAL" lere ve "ÇOK SESLİ TÜRK HALK MÜZİĞİ" ne geçilir. Prof. Zuckmayer, konser başında aydınlatıcı konuşmasını yaparken, özellikle Türk

sın, halk müzik eğitiminde ve okullarımızda verimli çalışmalar yapılınsın. Bu çalışmaların verdiği sonuçlarla da çok sesli halk müziğimizi dinlemeye alışalım.

Güneyde verilen konserlerin birçoğunda bulunan, ORFF sazları eşliğinde çok sesli halk türkülleri korusu, halkın içten gelen sürekli alkışları ile gönülleri coşturuyordu. Bir ara etrafa kulak verdiğim zaman dinleyicilerden (ne hoş, tam bize göre) gibi sözler işittim. Doğrusu göğsüm kabardı, gözümler yaşardı adeta ZUCKMAYER'i kucaklayıp öpsem geldi. Sempatik gülüşü ve eşsiz esprileri ile, konser salonunun psikolojik havasına hakim oluyordu. Toplum içinde çok sesli müzik dinleme zevkine erişmiş kimseleri müziğe bağlayışındaki kudreti, örnek öğretmen Ed. Zuckmayer'in değerini ortaya koyuyordu. Profesörün koro için ORFF sazları eşliğinde düzenlediği DEMİRCİLER türküsü, demircilerin, kalyoncuların, sobacıların ORFF sazları özelliği içinde tasvir edilişi çok ilgi çekmiştir. Yerli halk tonumuz üzerine yazdığı SONBAHAR adlı eserinde, sonbahar rüzgârının hazzinliği, koro ve ORFF sazlarının hep birbiriyle ramoluğu unutulur şeyler değildi doğrusu. Yine aynı sazlarla KARSA GİDERİM türküsü ve SIVAS HALAYI ile ÜÇAYAK oyun havaları, Türk halkının ruhu ve zevki içinde geceyi süslüyor. Ayrıca yerli bestecimiz ULVI CEMAL ERKİN'den FİN CAN, FERAHİ ve A. ADNAN SAYGUN'dan ÇANAKKALE,

KIYAMI ZİKİRLER VE TÜRK DİNİ RAKISLARI

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Zikir Tanrının Kur'an'da geçen çeşitli adlarını belirli ritimler içinde ve ısrarlı bir şekilde tekrarlamak suretiyle Tanrıyı anmaktır ki bu esnada vücut ritmi ahengine uyarak bir takım mevrün hareketler yapar. Bu hareketler, özellikle ayakta yapılanlar, bize göre (Türk Dini, İlahi rakısları) nın da kendisi dir. Rahmetli Sadettin Nüzhet Ergün da (Türk Musikisi Antolojisi) adlı iki ciltlik değerli eserinde onları bizim gibi aynen (Türk Dini Rakısları) olarak vasıflandırmıştır. Zikirler hakkında bugüne kadar bazı şeyler yazılmış ve yayınlanmıştır. Mesela N. S. Ergün adı geçen eserinde bu konuda oldukça etraflı bilgiler vermiştir. Biz bu ufak tebliğimizde, 1944 yılında İstanbul'da, o zaman hayatta bulunan bu gün tanrının şahmetine kavuşmuş olan Hayrullah Yahın, Cevad Erkin, gibi zevattan daha sonraları da çeşitli bilirden kişilerin aldığımız notlardan sadece bazı (Kıyam Zikirleri) ni, onların rakıslar olduğunu belirtmek niteliklerini açıklamakla yetineceğiz.

Zikir iki türü yapılmıştır: 1 — Hafi (gizli), 2 — Cehri (açık). Naksibendi ve Halidi tarikatları hafi, diğer tarikatlar mensupları da cehri zikir yaparlardı. Cehri zikirler de ya oturulduğu yerde yapılır buna (Kudd zikri) denilir, veya ayakta yapılır, buna da (Kıyam zikri) adı verilir. Bir de halka halinde yapılan (Devran Zikri) vardı, hepsine birden (Mukabele-i şerife) denilirdi. Kıyam zikri yapanlara (Kıyam), devran zikri yapanlara (Devran) derlerdi. Hatta Kıyam zikri yapan tekkelere (Kıyamı tekkeler), zikirlerine (Kıyamı zikirler), devran zikri yapan tekkelere (Devranı tekkeler), zikirlerine de (Devranı zikirler) ismi verilir. Rifai, Kadiri ve Sadi'lerde ve devranı tarikatlerde zikir yapılan yerde de (Tevhidhane) veya (Samahane)

KÂTİBİM türküsü üzerine var Alman Kütüphanesinde verilen madan Anadolu'yu adım adım gezen Müzik öğretmeni adayları, genç Öğretmen Erdoğdu'nun, halk müziğimizdeki bu yeni hareketleri görselerdi, memleket yararına gelecek için iyi düşünceler edinilebilirdi. Bu dava uğrunda her yıl yil

denirdi.

Namaz müteakip evrad ve ezkârı oturduğu yerde yaptıktan sonra ayakta zikre kalan tarikatlar özellikle Rifai, Sadi ve Bedevi tarikatlarıdır. Bu üç tarikatın müşterek kelime-i tevhid zikirleri sırf musiki ve sanat yönünden büyük bir özellik arz ederdi. Dervişlerin muttariden yaptıkları isim-i celal ve kelime-i tevhid zikirleri ritim ve tempo bakımından tam bir disiplin içinde devam ederken bir çeşit estinato gibi aynı zamanda aynı ritmi uygun olarak okunan ilahiler çok dikkate değer bir cins diyafohi meydana getirirdi.

Kadiri, Rifai, Bedevi, Şadi, Şazeli, Bayrami, Halveti, Celveti, tarikatlerinin âyinlerinde arapça Şuğul'lar okunmakta beraber de ha çok Türkçe ilahiler, duraklar söylenirdi. Bu âyinlerin müzik ve sanat yönünden haiz olduğu estetik özellikler çok tipiktir. Biz konunun yalnız hareket ve raks yönü ile ilgili olduğumuz için âyin ve müzik tarafına temas etmiyeceğiz.

Bazı tarikatların zikirleri, diğerlerine nazaran daha raksan bir karakter gösterirdi, bunlarda insanı raksa davet eden bir kudret ve câzibe hissolunurdu ki, bundan dolayı onlara (Sofu kaldıran) sıfatı verilmişti. Raks karakteri gösterdiğinden bazı müteassıplar tarafından hoş görülmiyen, tersine aleyhine fetvalar çıkartılmış olan bu ilahi raksları bazı islam büyükleri hoş görmüşler, onları (Lehiv) telâkki etmedikleri için men'etmemişlerdi. İmam Gazâli İmam Şafii bunları başında gelir. İmam Şafii (Fe innerraks lillahi helal) yani (Tanrı için raks helâldir) demekle zikir müessesesini korumuş ve savunmuştur.

Şimdi notlarımdan bir kısmını takdim ediyorum :

Kıyam zikirlerinin çeşitleri vardır ve her biri özel adlarla anılır:

1 — Beyyumi Halaka Zikri: bunda der-
vişler ayakta halka olurlar, sağ kollarını sağ
dakilerin beline, sol kollarını da soldakilerin o
muzlarına atmak suretiyle sola doğru hareket
ederler.

2 — Demdeme Zikri: bunda biri yarım
öne eğilmek öbürü yarım arkaya kayılmak
suretiyle ism-i celâl okurlar, zikrin sonunda
yanlara hareket edilir.

3 — Bedevi Topu: kalabalık bir derviş ka-
filesi vedde geldiği zaman birden şeyhlerini
ortalarna alırlar, birbirlerine sarılarak ve
sıçrayarak ism-i celâl okurlar. Bunu bazıla-
rı arı kovanında arıların petekleri etrafında
ki hareketine benzetirler.

4 — Tavaf Tevhidi: halka olup, sağ a-
yaklarını yere vurarak veya üçer kişilik grup-
lar halinde sağ kol belde, sol kol omuzda baş-
takinin sağ kolu sarkmış vaziyette makam ö-
nünde sağ ayakları yere vurarak çark etmek
suretiyle yapılır.

5 — Diğer bir Tavaf Tevhidi: kalabalık
iki sıra — meselâ otuzar kişi — karşı karşı-
ya durur, sağ ayaklar yere vurularak birbi-
rine yaklaşırlar, sonra geri geri giderler.
Halvatilerde bu sıralar bozulmadan döne dö-
ne bedevi topu halini alır. Sonra gene halka
bozulmadan çözülürler.

6 — Halveti Devranı: önce kuudan (o-
fuz) zikrederler, sonra ayağa kalkıp el ele
tutuşurlar, ism-i Hü ile sola doğru hareket
ederler. Sağ ayağı öne, sol ayağı bir az arka-
ya basmak suretiyle 3 devir yaparlar, zikir
gittikçe sür'at kesbeder, o zaman bir kol o-
muzda bir kol belde olarak halka halinde de-
vam ederler. Bazı Halveti şubeleri bu esnada
ism-i Hay okur.

7 — Vefa Devri: bunda el ele tutuşarak
sola doğru devrelerler, sonra diz saf halini
alırlar, omuz omuza gelip kollarını bırakır-
lar, eğilip kalkmak suretiyle ism-i hay okur-
lar. Kadiri'lerde başlangıçta el ele tutuşup
halka olurlar, sağa devrederler, sonra eller o-
muzlara atılarak sol tarafa zikrederler. Kadi-
ri'lerin Eşrefzade kolları başlangıçta sağ kol
lar sağdakilerin belden cübbelerini tutmak su-
retiyle sağa doğru zikrederler. Sonra tekrar
sağ omuza kol atarak sağa döner, halka ola-
rak dururlar, oldukları yerde ism-i Hay o-
kurlar, sonra karşılıklı iki saf olup bir sıra il-

lahal okur, karşı taraf Ya Alah diye başlar,
bir sıra üç defa Allah der, sonra öteki sıra
ona Ya Allah diyerek cevap verir, kollar omu-
za atılır, halka halinde sola devrederler.

Kıyamı tekkelerde gece mukabelelerinde
kol kola verilip yapılan devranlara (Halaka
Zikri) denilirdi. Bunda sağ ayak ileri hare-
ketle sağ tarafa doğru kalbi olarak ism-i Ce-
lâl okunurdu, bunun Devrandan farkı sağ a-
yak ileri atılarak ism-i Celâl okunmasıdır,
devranda aksine sol ayak ileri atılır ve ism-i
Hü sonra ism-i Hay okunurdu.

Devranilerden Gülşenî tarikatına mensup
olanlar ism-i Hu ve ism-i Hay'ı kol kola
okuduktan sonra sağ kol sağdakinin sol cüb-
be eteğini sol kol da soldakinin sağ cübbe e-
teğini tutarak ism-i Hay ile devrederlerdi.
Kadirilerin Eşrefî kolunda omuz omuza kol a-
tıp sağ tarafa doğru hareket edilir. İllallah
Hay diye zikredilirdi. Bu esnada halka dışın-
da bulunan zakirler Kuddüm vurulardı. Bu
zikir her hafta salı günleri Tophane'deki Ka-
dirihane'de yapılırdı.

Kadirilerde Mevleviler gibi kol açmadan,
sağ tarafa doğru sür'atle çarhederek yapılan
bir sema vardı, bu bir veya iki kişi tarafın-
dan ayrı ayrı, devran halka içinde, yahut kı-
yâmî tekkelerde mihrabın önünde yapılırdı.

Sa'dilerde (Bektaşiler hariç) her tari-
kata ait zikirler, hatta mevlevî semai bile
kendî mensupları tarafından yapılırdı. Kuudî
ve Kıyamî tekkelerde önce Kelime-i tevhid,
ism-i celâl, sonra Devran, kuud, sonra Bey-
yumi, Tavaf Tevhidi, daha sonra Demdeme,
dünyevi oyunlardan bar ve halaylar gibi — bir
süit halinde birbirini takibeder ve ism-i Hu
ile zikre son verilirdi. Çok ağır tempodan
yavaş yavaş çok hızlıya geçmek, sonunda
vedd ve istiğrak haline gelmek tabii olaylar-
dandı. Ekstaz haline gelip devran halkasını
terkederek, kendisini bu halkanın ortasına a-
tan (gene bazı halk oyunlarında sıradan çı-
kıp solo oynayanlar gibi) kollarını çapraz
vari göğsüne yapıştırarak mihrabi etrafında
fırıl fırıl dönerken kendinden geçenlere rast-
lanırdı. (Eski Türk Şamanlığında fırıl fırıl
dönüp kendinden geçen Şamanlar gibi) Zikir
bittikten halde kendini tutamıyarak solo dans gi-
bi, yalnız başına dönmesine devam eden der-
viş, icabında şeyhin işaretleriyle meydancı de-
de çarkedenin ritmine uymak, onun dev-
rine girmek suretiyle bir müddet onunla dön-

duktan sonra ism-i Hay ile onu kucaklar,
sağ kulağına, sonra sol kulağına celâl isim-
lerini fısıldıyarak derviş usul usul Hu hu
diyerek alır, mihraba oturtur, cübbesini üze-
rine örterdi. Kendinden geçen derviş bu su-
retle sükkûna kavuşturulurdu. Döndükten
sonra kalkar mihrabı öperek çekilirdi.

Halvetilerin bir kuud zikrinde Hay ile
oturulur, sağ ve sola Hay ile devam olunur,
sonra diz üzeri kalkarak eğilip doğrulmak su-
retiyle ism-i Hay okunur, sonra oturulur,
gene ilk Hay ile sür'atli bir tempoya girilir,
arada ilâhiler okunurdu.

Tağra Halvetilerinin Sivasiler kolu Dev-
rana kalkınca teker teker döne döne Hay Al-
lah, hay, diye zikrederler, sonra halka olurlar,
daha sonra kol kola girerler, sağa doğru ha-
reket ederlerdi.

Kadirilerde el ele tutuşulur, halka olu-
nur, rûkûa varır gibi eğilinerek eller öpü-
lür, ism-i Hu ile ağır ağır devrana girilir,
sonra illallah hay hay diye devrana devam
olunur, daha sonra Allah vahiy ahad samed
diyerek zikredilir, devran gittikçe hızlanır, bu
esnada ilâhiler okunur, Allah Malik-i yev-
müddün ile zikre devam edilir, sonra ism-i
Hay'e geçilir, sağ kol sağdakinin sağ omuzu-
na, sol kol da soldakinin beline atılarak sım-
sıkı bir durumda sağ ayaklar biraz ilerde sol-
lar biraz geride olarak — birbirine çarpma
su diye zikre devam olunur, arada güzel ses-
li zakirler taksim ederler, sonra ism-i hay'e
geçilir. Bu sefer zikir kalbiye dökülür, ha-
fifler, taksim bittikten sonra ism-i hu baş-
lar. Hu hu hu hu diye; bu fon üzerinde gene
ilâhiler söylenir, sesler perde perde yükse-
lir, ism-i Hu süratlenir, kısa hu'lar devam e-
der, sonra zikre son verilir.

Bazı tarikatlerde kıyâmî ism-i celâl zik-
rine kayışla çalınan Kuddüm, Mazhar ve Halî-
le gibi vurma aletler refakat ederdi. Vaktiy-
le bazı dergâhlarda Mevlid ve Miraç gibi ce-
miyetlerde meydan kıyâmî ve devrânî meşâ-
yihine terk edilirdi. Onlar da teberriken dev-
ran ve kıyam zikirleri yaptırırlardı. Mevlevî-
hanelerde Mevlid ve Miraç cemiyetlerinden
sonra sema edilmeyip davet olunan devrânî ve
kıyâmî meşayihin idaresinde devran ve kıyam
zikirleri yapılırdı. ism-i celâl zikri esnasın-
da Ney'ler üflenir, neyzen ve kuddümzenlere
azkirler de iştirak ederlerdi. 8 — 10 sema'zen
bu zikir esnasında sema' ederlerdi. Bir mev-

levî dervîşi şeyhi ile beraber veya yalnız ba-
şına kıyâmî, devrânî tekkelere misafir gittiği
zaman mukabele esnasında mihraba boyun e-
gip sema ettikleri görülmüştür. Ancak Mev-
levihanede olduğu gibi bu canların tennü'rgiy-
meleri ve ayaklarını çıplak etmeleri mecburi
değildi. Hatta Mevlevî muhibbanının gerek
kıyâmî ve gerek devrânî, Halveti ve Nakşiben
di dergâhlarını ziyaret ettikleri zaman askerse
asker elbisesiyle, sivilse sivil elbisesiyle mu-
kabele esnasında sema' ettikleri çok görülmüş-
tür.

Kadirilerin de sema ettiklerini söylemiş-
tik, bu münasebetle şunu da hatırlatalım ki,
sema oldu olanı yalnız Mevlevilere mahsus bir
dinî rakıs şekli değildi. Hasan Fehmi Tugal
(Halk Bilgisi Haberleri) adlı derginin 105 ci
sayısında (Ahilere dair halktaki bilgiler) baş-
lık yazısında bu konuda şöyle der: (Demek
bizim zannettiğimiz gibi Sema' Mevlevîliğine
değildir. İbn-i Batuta seyahatnamesinde
Ahi zaviyelerinde geceleri geçen hayattan
bahsederken, yiyorlar, içiyorlar, söylüyorlar,
raks ediyorlar, der. Mevlevilik, Alevilik ve Kı-
zılbaşlıkta da olan semai açık bir ibadet sa-
lonuna çıkarılabildi, diğerlerinde buna imkân
vermiyen iki sebep vardı: rakı ve kadın.)

Çeşitli tarikatlerin çeşitli zikirleri, Türk
ilâhî duygusunun, Türk dinî zevkinin mahsulu
olan, modern Türk musikisine ve balesine de-
ğerine baha biçilemeyecek derecede kıymetli
bir kaynak teşkil eden Türk ilâhî, dinî raksla-
rını incelemek, onları renkli ve sesli filmlere
almak hususunda hepimize düşen büyük
bir vazife bulunduğuna inanandanı. Bu
konuda derhal harekete geçilmesini candan
temenni ederim. Çünkü onları bilenler çok a-
zalmış, bunlar da son günlerini yaşamakta-
dırlar.

ALTINCI HALK OYUNLARI BAYRAMI

Halk Oyunları Bayramı bu yıl da
yapılacaktır. 27 Temmuz ile 5 Ağustos
tarihleri arasında İstanbul Açık Hava
Tiyatrosu'ndaki Bayrama yurdumuzun
çeşitli bölgelerinden topluluklar ile Yu-
nanistan ve Yugoslavya Ekipleri de ka-
tılacaktır.

Topluluklara başarılar dileriz.

T. F. A.

KARAMAN'DA TÜRK DİL BAYRAMI

Yazan: Prof. Dr. F. Nafiz UZLUK

Karaman'da iki yıldanberi Dil Bayramı büyük törenlerle kutlanmaktadır.

Karaman oğlu Mehmet Bey, devletin yazışma dili farsça iken bir ferman yayın-
lıyarak 685 yıl önce Türkçeyi resmi dil olarak ilân etmişti.İşte Karamanlılar şimdi bu yıldönümünü hem Dil Bayramı, hem de Yunus Em-
re Günü olarak kutlanmaktadır. Bu sebeple bu konuda yazılan iki değerli yazıya
sayfalarımızda yer ayırıyoruz.

T. F. A.

675 inci Hicret yılının son ayı olan Zil-
hiccede — 1277 Milâdî senesinin Mayıs ayına
rastlar — Konya ovasında büyük bir olay
geçti.Cimri adında bir dervisi, Deşti Kıpçakta
yaşamakta olan Selçukluların talihsiz padişa-
hı II. İzzettin Keykâvus'un oğlu olarak ortaya
çıkardılar.Kanlı savaşlardan sonra Konya şehri
ele geçiren Türkler, daha doğrusu Karaman
oğlunun askerleri, Cimri'yi Sultan Siyavuş
diye Selçuklu tahtına geçirdi. Karaman oğlu
Mehmet bey kendisini ona vezir tayin ettirdi.Selçuklu tarihlerinin genişçe anlattıkları
bu kanlı işler arasında gözümüzi çeken en
önemli olay, Mehmet beyin ortaya attığı
Devletin resmi yazışma dili olan Farsça
yerine Türkçenin geçeceğini Dellâller vasıta-
sı ile ünletmesi bütün Selçuklu köyüne, ken-
tine bildirmesidir.22 sene evvel yayınladığımız kısaltılmış
Farsça İbnî Bibi Selçuklu Tarihi'nin Türkçe
tercümelerini, Karaman oğlu Mehmet beyin
yüce hatırasına armağan etmek suretiyle
"milletimizin kadirbilirliği" ni göstermiştik.Zamanın politikası ve politikacıları bu ar-
mağan edişi — biraz garip de olsa — tepki
yaratmadan geçirmişler, kitabın eleştirme-
sin'i yapanlar, bilhassa bu nokta üstünde, hiç
durmamışlardır.İşte bizim 22 sene evvel düşünüp ortaya
attığımız kutsal düşüncün, bu kere Kara-
man'da Hükümetin de yardımı ile kutlanmak-
ta olduğunu görmekliğimiz sevincimizi, kıvan-
cımızı artırmaktadır.15 yıl sonra 700 üncü senesini kutlama-
mızı dilediğimiz bu çok önemli olayı, hava
dalgaları arasında kaybolacak heyecanlar-
dan ziyade, Türk diline bilhassa Karaman oğlu
Türk devletine ait türlü yönlerden onların uy-
garlığını söz konusu edecek eserler hazırla-mak suretiyle anma törenleri yapılacaktır. Olur-
sa, bundan yalnız Karaman değil, belki bü-
tün dünya istifade eder, bizleri de büyük de-
delerin torunları olarak sevgi ile bilim dünyası
alkışlar.Karaman oğullarının yıkılışını dile geti-
ren bir destanı o devre ait bir hayli vakalara
da işarette bulunduğu için bu vesile ile okur-
lara sunuyorum.Türk Ulusu kıyamete kadar yaşayacak,
sağ, egemen kalacaktır. Kanlarını bunlar için
döken şehidelerimizi saygı ile analım.KARAMAN OĞULLARI HAKKINDA
DESTAN

Gedik Paşa geldi otağ kuruldu

Karamanlıya nice sorgu soruldu

Boynunlar kalın zincir vuruldu

Gedik paşa itme ilden say bizi

Çoban ölü, sürü kalmaz dağılır

Sarı inek sağ oldukça sağılır

Vezirleri yargılara çağırılır

Aman paşa kovma ilden say bizi

Acep iller hep böyle mi bozulur

Kara yazı hep böyle mi yazılır

Kişi sağken mezarı mı kazılır

Gedik paşa itme ilden say bizi

Kamı noldu Karamanın beyleri

Noldu acep yayaaları, seymeni

Kamı Farsak, Turgut oğlu, Candarı

Aman paşa sürme ilden say bizi

Yeşil bayrak Karaman'dan söküldü

Çoluk çocuk sokaklara döküldü

Kale yandı, ahali sürüldü

Gedik paşa itme ilden say bizi

İmaretin kapanır mı kapısın

Örene mi dönecektir yapısın

Bunca hayrat hemi türbesi, hepisin

Gedik paşa itme ilden say bizi

Rum Mehmet'in sayılır mı yaptığın

Görür müyüz bu zulümün bittigin

Yarım Asır Önce :

ISPARTA'DA KADINLAR YAZIN NASIL EĞLENİR Dİ

Yazan: Hikmet Turhan DAĞLIOĞLU

Isparta güzel Anadolumuzun girin, ye-
şil ve kendine mahsus renk, kokusu olan bir
kasabasıdır. Yine kendisine mahsus bir çok
özellikleri olan bu kasabada hemen her de-
virde kadınların rolü büyük olmuştur.Memleketi çevreleyen çıplak dağların
böğründeki "Sidre" de karlar erimeye başla-
yınca kasaba baştan başa yeşillenir, bahçe-
lerde güller açar, bülbüller şakır, bütün bir
kış ıssız, ziyaretçisiz kalmış mesire yerleri
(Sidre, Öküzbatı, Ayazmana, Bezirgan pına-
rı, Ahi panarı) Nisanın onbeşinden sonra ka-
dınlarla dolup taşmaya başlar. İlkbaharla
yaz Isparta kadınların gımdiki gibi o de-
virde de eğlence mevsimiydi. Memleketi çe-
peçevre kuştmış olan dağlar Isparta halkını,
bilhassa kadınlarını geleneklerine karşı çok
bağlı bırakmıştır.Kışın evişi gören tezgâh başlarında hali
dokuyan, evierde kapalı kalan kadınlar ilkbä-
harın ilk güneşi Davras dağında pırıltılar

Bire kâfir sana kalmaz ettiğin

Aman paşa itme ilden say bizi

Pir Ahmet bey, yetiş diye ah ider

Kasım beyle Uğuz oğlu vah ider

Karaman mı yalnız günâh ider

Gedik paşa sürme ilden say bizi

Yurt kavgası, beter imiş bilene

Ağhyorsam, inleyorsam kime ne

Diyemedim aham, paşam gelene

Aman paşa itme ilden say bizi

Bu illerin bülbülleri ötmesin

Ocakların tütenleri tütmesin

Çobanları sürülerin gütmesin

Aman paşa itm ilden say bizi

Devre yıldız doğmuş görmüş görenler

Yere girmiş Sultanlıklar sürenler

Yazık olsun bu beyliği virenler

Gedik paşa itme ilden say bizi

Bozulmasın kimselerin yuvası

Yıkılmasın yurdu, evi, obası

Çiğnenmesin, köyü, kenti, ovası

Aman paşa itme ilden say bizi

Âşık Muslu yurdun yıkık görünce

Karamanın işi sona erince

Destanın göz yaşı ile diyince

Gedik Gedik paşa itme ilden say bizi

yaparken kırlara, gül bahçelerine dökülürler-
di. Her sabah gün doğmadan gül bahçelerine
dağılan peştemallı kızlar, kadınlar gül top-
larken en sevinçli saatlarını yaşarlardı. (Aşa-
ğı yukarı şimdi de durum böyledir). Fakat
Isparta kadınlığının hayatındaki geniş de-
ğişiklik Mayısın son haftasından itibaren baş-
lardı. İlk sıcaklarla erimeğe başlayan kiraz-
ların burada özel bir değeri vardır. Kiraz
bayramı denilen ve mayısın son haftasından
— tabii eski mayısın — haziranın on beşine
kadar süren bu süre kadınların en çok önem
verdikleri ve dört gözle bekledikleri bir za-
mandı. Kiraz bayramı törenlerini karşılamak
için onbeş gün öncesinden hazırlıklar görülür,
elbiseler dikilir, misafir listeleri tertiplenir-
di. Kiraz bayramı törenleri kasabanın yu-
kari mahallelerinde yapılır. (Hâlâ böyledir.)
Isparta'da yukarı mahalledeki kiraz bahçe-
lerinin kirazları çok iri, nefis olur. Bunun i-
çindir ki yukarı mahalleli kiraz bahçesinde oturan
eş dost, husum akrabalarını bahçelerine davet
ederek o zamana göre epeyce masraf ve zah-
metle katlanırlardı.Kiraz bahçelerine erkekler perşembe,
kadınlar ise Cuma günü giderlerdi. O günler
de kasaba baştan başa arabalarla gürültülerle sar-
sılırdı. Yaya gidecek olan kadınlar — hava
güzel olduğu takdirde — Süslü ve yeni elbise-
lerini giymiş oldukları halde kumlu yoldan,
çay boyundan küme küme yukarı mahalleye
doğru coşkun bir sel gibi akarlardı.Divar diplerinde, ağaçlar üzerinde sakla-
nan delikanlılar memleketin bilhassa kızları-
nı bu günlerde doya doya seyredilerdi. Yollar
da — göçürtmeler yaparlardı, dalgın dalgın
giden kızların göçürtmelere düşmelerini gü-
lerek karşılarırdı. (Göçürme, içi su dolu, ü-
zerleri dal ve yapraklarla örtülü küçük hen-
deklerdir).Davetlileri, ev sahipleri bir iki yüz metre
uzaktan kargırlar ve onları kiraz bahçe-
rinde serili halılar üzerine buyur ederler sü-
tlü kahveler, çaylar ikram ederlerdi. Asıl eğ-
lence ve gezmeler öğle yemeginden sonra baş-
lardı. Yemekler bahçelerde yenilir ve her on
kadın için ayrı bir sofraya tertip edilirdi. Ço-

bu zaman kızların sofrası ayrı olurdu. Misa-
firler büyük meydan şişinin etrafına çöme-
terek güle konuşa yemeklerini yerlerdi. Her
yerde tatlı en sonra yenildiği halde burada
yemeğin ortasında yenilir son olarak ta pilâv
la bu fasla son verilirdi. Bu gün her ev hali-
ne göre ikiden on sofraya kadar yemek çı-
kartırdı. Yemekler beş on türlü olurdu. Çöm-
lek kebabı, etli pilâv dediğimiz (Kabuna) her
sofrada bulunurdu. Yemek faslı bitince orta-
ya büyük tabaklarla kirazlar getirilirdi. Ki-
razların yenmesine doyum olmazdı. Kütür kü-
tür yenilen kirazların manzarası insanı bü-
yüler gibi olurdu. Buralarda kiraz ve kadın
birbirine adeta eş gibi olurdu.

Yemekten sonra kadınlar halıların üze-
rine serilirler biraz istirahat ederlerdi. İkinci-
ye yakın Kayabaşına gezmeğe çıkan kızlar
kadınlar renkli nefis kokulu çiçeklerden mey-
dana gelmiş bir çiçek demetini andırırlardı.
Kayabaşının altındaki değirmene köpükle
nerek gelen suların sesi kadınların, kızların
kıvrak, yanık türkülerle karışarak oynak ve
harikulâde bir ahenk meydana getirirdi.

Evlerinin özü mersin

Mevlâm seni bana versin

türküsünü söyleyerek oynayan kızların man-
zarası muhteşem bir şekil alırdı. Burada ge-
çirilen saatler Isparta kadınlığının en mesut
en bahtiyar zamanları olurdu. Yavuklusu as-
kere gittiği için hasret çekenler, vefasız
yârları için ağhyıanlar, levend kocalarının yas-
larını tutarak kara yazma bağhyıan genç dul-
lar buralarda kendilerine derd ortağı bulurlar.
Kayabaşından damla damla sevgi ve umud
tophyıanlar yine burada gözlerindeki yaşları
şilerler, yüreklerini yakan derdleri, kalb ağ-
rılarını, kimsesizliği, yalnızlığı bir zaman için
olsun unuturlardı.

İkkinden sonra herkes yine çağrılı bu
lunduğu eve gider biraz sohbet ve oyundan
sonra erkence bir akşam yemeği yenir ve a-
şağıya inmek için hazırlıklar başlardı. Yuka-
rı mahalleden iniş çok hoş olur, delikanlılar,
kızları seyretmek için yollara döktülürlerdi.
On on beş gelinlik çağındaki kızın elele vere-
rek evlerine adeta süzülerek gidişleri insana
renkli bir film seyrediyormuş duygusunu ve-
rirdi. Aşağıya inmek için geç kalanlar araba-
larla evlerine giderlerdi. O zaman akşamın
alaca karanlığında etrafı yanık türküler per-
de perde inlettirdi. O zaman dinlemiş olduğum

bir türküyü (Gökmen Dudu) türküsünü ör-
nek olarak buraya yazıyorum. Bu da aşağı-
yukarı Ispartanın meşhur "Evlerinin özü
mersin — Mevlâm seni bana versin" gibi ya-
nık, oynak bir kadın zeybek oyunudur.

Isparta'da Gökmen Dudu Türküsü :

Su içtim yudum yudum,
Gel benim nazlı dudum
İki dünya bir olsa
Sensin benim umudum.

Su akar kütüğünden
Bulanır köpüğünden,
İpek olsam dolasam
Dudumun topuğundan.

Su akar lüle lüle,
Yar gelir güle güle
Elinde sırma mendil
Terini sile sile.

Su gelir taş a değer,
Kırpıklar kasa değer
Merak etme sevdiğim
Bir gün baş başa değer.

Kiraz bahçeleri âlemleri bu suretle üç
hafta sürerdi. Kadınlar ve aileler arasındaki
dostluk, yakınlık, sevgi ve bağlılık bir kat
daha artmış olurdu. Oğullarını evlendirmek,
kızlarını gelin etmek isteyen analar için bu
âlemler iyi bir fırsat yerine geçerdi.

Kiraz bahçelerinden sonra sıra "Öküz-
battı" ile Sidre mesiresine veya Bezirgân pı-
narına gelirdi. Haziran ayının son haftasın-
dan üzümlere "ben" düşünceye kadar bu me-
sireler kadınların eğlenme yerlerini teşkil e-
derdi. (Bu gün de kısmen teşkil eder.)

Sidrenin Isparta'da tarihi bir yeri ve ef-
sanevi bir şöreti vardır. Gerçekten Isparta-
nın Sidresi elmaslar takınmış bir geline ben-
zer. Şehrin yeşil göğsüne bir siyah düğme gi-
bi konmuş Akdağ yamacındaki Sidre her yıl
bir iki ay binlerce Ispartalının bir ziyaret
yeri olur. Burasını sekiz on söğüt ağacı ile
siyah kayalardan fıskıran suyu tatlı ve soğuk
bir pınar süsler. Sidre'den Isparta boylu bo-
yuna uzanmış, uykuya dalmış, yeşiller gi-
yilmiş bir gelini andırır.

Cumartesi günleri daha gün doğmadan
Sidre'ye doğru tırmanan yüzlerce kadın bir
güvercin katarını andırır. Sarp yollardan
Sidreye gerek çıkarken gerek inerken götü-
nen manzara bir güzellik kervanından başka
bir şey değildir. Söğüt ağaçlarının altında
kadınların yemek pişirmeleri ayrı bir âlemidi.

ARAŞTIRMALARI

Bir tarafta et çömlikleri pişirilirken bir ta-
raftan da etli, soğanlı bir nevi pilâv demek
olan kabune hazırlanırdı. Fakat bütün bu ye-
meklerden ziyade iştahla yenilen "sıyırğı"
dır. Sıyırğı sade suda haşlanmış ve üzerine
ince tuz ekilmiş taze fasulyadır. (Vitamini
koruma bakımından dikkate değer bir key-
fiyettir.)

Akşam ezanından bir iki saat sonra çam
meşalelerle şehre inen kadınların sesleri u-
fularda perde perde dalgalanır ve manzara
bir şehrayını andırır. Bu hal soluyan kasa-
bayı adeta yeniden canlandırır.

Üzümler biraz olsun yenecek bir hale ge-
lince artık Sidre ile Sidrenin eteği demek olan
"Öküzbatı" terk edilirdi. Ta aşağılardan gü-
müş parıltıları Sidre pınarının çağlıları dağ-
ların arasında bir mersiye tesiri bırakırdı.

Temmuzun son haftasından ağustos son-
larına kadar "Ayazmana" ya taşınırlardı.
(Bu gün hâlâ burası eski önemini muhafaza
etmektedir.) Ayazmana kasabanın kuzey doğu
sunda ve yarım saat uzaklıkta bir mesirenin
adıdır. Burada yüzyıllar görmüş çınar ağaçla-
rı, suları saydam ve gür pınarlar ve suların
meydana getirmiş olduğu havuzlar vardır. A-
yazmanın üstündeki tepeler sıra sıra kestane
ağaçlarıyla kaplıdır. Ayazmanın biraz daha do-
ğusunda Minasın mesiresi bulunur. Buranın
ziyaretçileri Ayazmana ziyaretçileri kadar
çok olmaz.

Aşağı mahalleliler, kiraz bahçelerindeki
davetlere karşılık olarak yukarı mahalleleri
davet ederler. Ve Ayazmaya kadınlar Cuma
günü giderlerdi (Şimdi bu gidişler Pazar gün
lerine çevrilmiştir.)

Kasabanın arabaları o gün akşama kadar
işler dururdu. Bundan başka acar merkebler
üzerinde peşimalları havalana havalana gi-
den kızlar da olurdu. Bunları seyretmek i-
çin delikanlılar İskender mahallesindeki "De-
mirköprü" ye kadar seyre çıkarlardı. Ama
densizlik yapmak kimsenin haddine düşmez-
di. Ayazmana geniş bir yer olduğu için daha
iyi gezip eğlenirlerdi. Kalın iplere geçirilmiş
ipler üzerine kurulmuş salıncıklara torun sa-
hibi kadınlar bile binerek sallanırlar bu su-
retle gençlik çağlarını hatırlamış olurlardı.
Öğle üzeri burada yenilen yemekler ise Sıyırğı
ile suyu tatlı olan Eğirdir gölünden çıkarıl-
mış balıklardan "Kurma" balık diye anılan
tuzlu balık, kabune, çömlük ve kayun, kar-

puz ve şayet yetişmişse üzümden ibaret olur-
du. Kadınların Ayazmadan akşam dönüşleri
ni seyretmek için halk ta Demir köprü hat-
ta yarı yola kadar çıkarlar ve yabancı iğde
ağaçlarının arasında bekliyen delikanlılar sev-
dikleri kızlara mâni söylerler, bağ köşkerin-
den taşan bağlama sesleri kadınları selamlar,
merkeblere binmiş kadınların yollarını ma-
halle çocukları keserler ve onardan bahşış ko-
parmadan salıvermezlerdi.

Ayazmana'dan sonra sıra yukarıda adını
verdiğimiz Minasın ile "Arıkaltı" na gelirdi.
Fakat bu sıralarda üzümlere ben düşüp ol-
gunlaştığı için Ayazmanın onbeşer dakika
doğusunda olan bu mesirelere ancak birer haf-
ta gidilebilir. Aynı hafta içinde "Gireyi"
bağlarına üzümler gidenlerde olduğu i-
çin buraları pek kalabalık olmazdı.

Üzümler bağlarının da kendilerine mahsus
törenleri vardı. (Hâlâ da vardır.)

Bağları olanlar erkenden eşleri dostları
ile birlikte çok erkenden bağlara giderler ak-
sama kadar badem, ceviz ağaçlarının altında
oturarak eğlenirlerdi. Eylülün onbeşinden son-
ra artık gezintilere son verilir bağ bozumu
hazırlıklarına başlanırdı. Bağ bozumu kadın-
lar için artık bütün eğlencelerin sona erdiğini
ilân eden bir son tören olurdu. Artık kış için
her evde hazırlıklar başlardı. Her akşam bağ
lardan dönen üzümler kufeleri yüklü merkeble-
rin kaldırıkları toz bulutları havaya değil
sanki kadınların kalblerine düşer gibi olur-
du. Artık yaz geçmiş, eğlenceler bir rüya ol-
muş gönüllerde ancak tatlı bir hatıra kal-
mıştır. Bağlar tamamile bozulduktan sonra
sokaklar tenhalaşır ve geceleri pekmez ocak-
larından havaya kalkan kıvılcımlar çıkardık-
ları takırtılar, bulgur çekem değirmenlerin
gürültüsü gecenin derinlikleri arasında kay-
bolup giderdi.

Pekmez, şıra yapmanın da kendilerine
mahsus âdet ve gelenekleri vardı. Bütün ev-
lerde kimin bağından ne kadar köfün "küfe"
üzüm çıktığı, kaç ylık badem, ceviz toplan-
mış olduğu konuşulur dururdu.

Bu eğlenceler karşılıklı dayanışmayı sağ-
lamlaştıran ve kökünü belki de "Ahiler" tes-
kilâtından alan birer gelenegin devamından
ibaret olsa gerektir. Nitekim kışın erkekler
arasında yapılan helva çekme âlemleri, kışın
en soğuk günlerinde pişi yaparak dağıtma-

YUNUS EMRE VE KARAMAN

Yazan: Muzaffer ERDOĞAN

On üçüncü asrın sonlarına doğru Anado-
lu'da yetişen ve zamanında Türk diliyle hal-
ka hitab etmek fırsatını bulabilen Yunus
Emre'nin, Edebiyat tarihimizin temel taşla-
rından birisi olduğunda şüphe yoktur. O, ge-
lip geçmiş Türk şairlerinin içinde türkçeyi en
güzel kullanan ve işleyen, en iyi besteleyen
ve geliştiren bir tarihi şahsiyet olarak karşı-
mıza çıkmaktadır. Bu itibarla Karaman oğlu
Mehmed Bey kadar Yunus Emre de bugünkü
türkçemizin yapıcı ve yaratıcılarından birisi
olmuştur. Bu yolda daha fazla teferrüata gi-
rişmeyi erbâbına bırakarak hayatı hakkında
kısa bir giriş yaptıktan sonra onun eski Lâ-
rende'ye tekebül eden bugünkü Karaman ka-
sabasıyla olan ilgisi hakkında mücmel bir fi-
kir vermek istiyoruz.

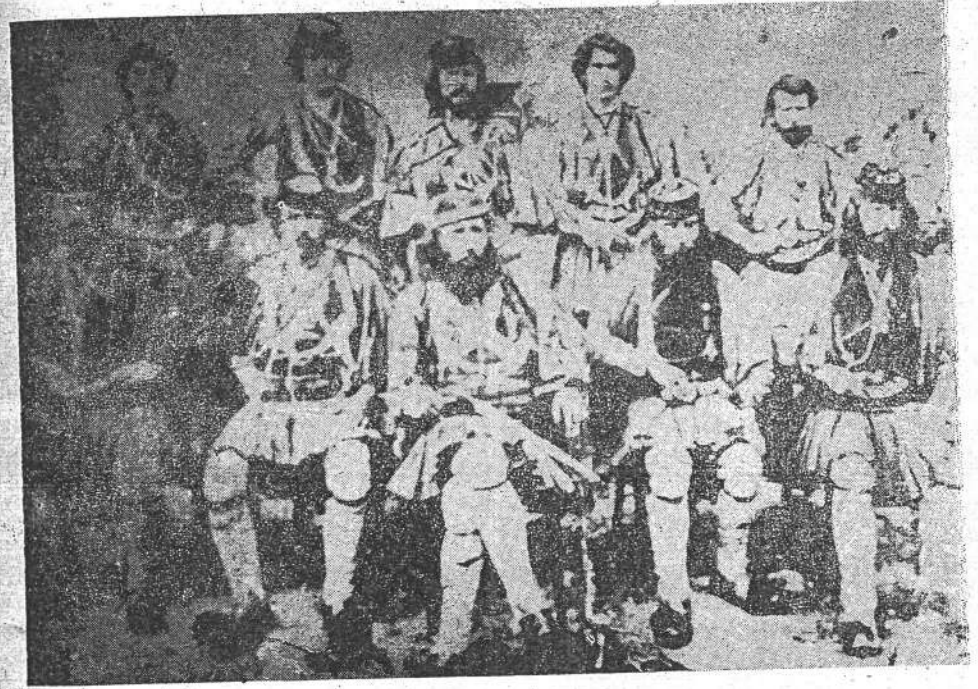
Bilindiği üzere Yunus Emre'nin doğum
tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak diva-
nının bazı beyitlerinden anlaşıldığına göre o
Mevlâna'yı görmüş, ondan feyzalmış, sohbet
ve sema meclislerinde bulunmuştur. Ölümün-
den sonra da şiirlerinde adını saygı ile anmış
büyüklüğünü şükranla yad etmiştir. Bu itibar-
la aynı asırda yaşayan Hacı Bektaş-ı Veli ile
görüştüğü hakkında Vilâyetnâmenin verdiği
bilgileri kabul etmek zorundayız. Aynı za-
manda yine bu sıralarda Anadolu'da bulunan
Sarı Saltuk ve halifesi Barak Baba ile görüş-
tüğü de muhakkak gibidir. Bu itibarla Tap-
tuk'tan nasip alan Yunus Emre'nin silsilesi
Barak Baba'ya dolayısıyla Sal-
tuk Baba'ya dayandığı görülmektedir. Saltuk
Baba'nın Hacı Bektaş-ı Veli halifelerinden
olduğunu biliyoruz. Yapılan incelemelere göre
Yunus Emre'nin Orhan Gazi devrinin ilk yıl-
larında hayata gözlerini kapadığını söyleye-
biliriz. Babası hakkında yakın zamanlara
gelinceye kadar hiç bir bilginiz yoktu. Son
günlerde rastladığımız bir tarihi kayıd, bize,
bunu aydınlatmak imkânını bahsetmiştir. Ka-
ramandaki Kirişçi Baba zaviyesini ilgilendiren
bir belge, ve bu gün avcıların bir dinlenme ve eğ-
lence yeri olan "Ahpınarı" diye bir yerin bu-
lunması bu kanaatimizi kuvvetlendiren delil-
ler arasında bulunmaktadır.

bir belgede Yunus Emre'nin babasının adı (Is-
mail) olarak tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Bektaşî Vilâyetnamesine göre o Sivrihi-
sar'a bağlı Sarıköy'de doğmuştur. Şekayik
tercemesi Bolulu olduğunu, Basralı İsmail Hak-
kı ise Keğiborlulu olduğunu kaydetmiştir. Son
zamanlarda rastladığımız bazı tarihi kayıd-
lara dayanarak Yunus Emre'nin Lârende ile bu
bakımdan çok sıkı bir münasebeti olduğunu dü-
şünüyor ve bu yolda daha ileri giderek onun
bu günkü Karaman kasabasında dünyaya gel-
diğini kuvvetle tahmin ediyoruz. Filhakika Lâ-
rende kasabasını alâkadar eden bir takım ta-
rihi belgelerde bunu ihsas eden satırlara sık
sık rastlamak mümkün olduğu halde Anado-
lu'nun diğer müteaddid bölgelerini ilgilendiren
vesikalarda bunu gösterecek en ufak bir ema-
reye rastlamak imkânsız bulunmaktadır. Bu
cümleden olmak üzere Lârende kadısına yazı-
lan bir Emirnâmede Yunus Emre'nin Karaman
Kasabası ile olan bu ilgisi derecesi aşağı yu-
karı tahmin olunabilmektedir. Buna göre biz-
zat kendisi tarafından Lârende'deki emlakı hâ-
sılatı sağlığında gelip geçenler için tekkesin-
deki şeyhlere tevdi edilmiş bulunmaktadır. Ke-
zâ Yunus Emre'nin Karaman kasabası ile olan
alâkasını Konya kadısına hitaben yazılan
başka bir belgeden dahi anlamak bir dereceye
kadar kaabildir. Bu sonuncusuna nazaran Yu-
nus Emre'nin Lârende'de harab olan hankahı
kubbesi ile sair yerlerinin tâ'miri Özi muhafızı
Ali Paşa'nın Karaman Vâililiği esnasında ele
alınmıştır. Gerekli masrafları bunun tarafından
Vezir Hafız Mustafa Paşa'nın evvelce miri
için zaptolunan muhalefatı akçesinden karşı-
lanmak istenmiştir, fakat Ali Paşa'nın Kara-
mandan ayrılması üzerine mütevellisi İsmail
yönünden iş yüzüstü bırakılıp mevcut para-
yenilmiştir. Özetlerini verdiğimiz bu iki belge
nin tarihleri muahhar olmakla beraber içerile-
rinde taşıdıkları bâzı alâmet ve işaretler Yu-
nus Emre'nin her halde Karaman kasabasıyla
yakın bir münasebetinin olabileceğini göster-
mektedir. Daha evvelce temas ettiğimiz babası
(İsmail) e ait Kirişçi Baba zaviyesi hakkın-
daki kayıd ise bu görüşümüzü kuvvetleştir-
cek bir özellik taşımaktadır. Karamanlı aydın

KAPTANLAR

Yazan: Osman SAYGI

Osman Saygı'nın aile koleksiyonundaki resim: Sarıgöl Kaptanları birarada.

"Kaptan" deyince, hep denizlerde gemi-
lere komuta edenleri hatırlarız.

Halbuki yakın tarihimizde, çete savaşı-
ları yapan "gerilla" cılarımız vardır. Bunlara
da (Kaptan) ve (Kaptanlar) diyoruz.

Bunlar, İmparatorluğumuzun son devirle-
rinde, Batıdaki akıncılarımızın milis kuvvet-
leri Karamanoğlu Mehmet Bey'in meşhur fer-
manıyla nasıl iftihar ediyorlarsa aynı veçhile
Yunus Emre'nin Karaman'daki makamıyla de-
müftehir olmakta haklıdır. Bu sebepten Yu-
nus Emre'nin oradaki makamı ile bu Türkçe
dâvası arasında kurdukları irtibatı her bakım-
dan yerinde buluyor, bundan dolayı da onun
türkçenin resmi dili kabul edildiği Karaman'da
yaşadığının bir tesadüf eseri olamayacağını
tabii görüyoruz.

ler hâline gelmiş, şekilleridir.

Ve Balkanlar Türkiyemizde, bilhassa Ma-
kedonyamızda, Yunan, Bulgar, Sırp, Ulah
Komiteçilerine karşı döğüşen, bir nevi, efe-
lerimizdir. Bu akıncı ruhlu kardeşlerimize
"KAPTAN" diyoruz.

Bu Türk Kaptanları genç subaylarımıza
"Gerilla" hususunda yetişmeleri için öncüllük
etmişler ve o zamanki Makedonyamızda, çe-
çitli milletlere mensup komiteçilerle çarpış-
mışlardır.

Bu, Kaptanlarımızın yani Efelerimizin,
Birinci Meşrutiyet, Balkan Savaşı, I. ci Ci-
han Savaşı, Kurtuluş Savaşında ki hizmetleri,
araştırılmaya ve tanıtılmaya değer konulardır
zannederim.

Komiteçilerle çarpışan. Kaptanlarımız
Türk halkı üzerinde büyük etkiler yapmış ve

onlar için yanık türküler söylenmiştir:

"Aman, Yusuf, Kara Yusuf, gel artık eve"
(Yusuf), nasıl gelsin evine. O, vatanı için
Komitacılarla döğüşüyor. Dağa çıkmış vuru-
şuyor.

"Senin yârın gelin olmuş, gidiyor, ele."
Yusufun sevgilisi hatırında yok. Onun,
sevgilisi yurdu.

"Doğan sokakları Yusuf, engin daracık,
Çok istemem Bulgar gogo, yüzbin liracık"

Bu Türk yigidi Kara Yusufu, Bulgar Ko-
mitecileri, Selânik içinde, kahpece şehit et-
mişlerdir.

"Selânik içinde Yusuf mavzer sesi var,
Yusufun başında, gelin, altın fesi var."
Yani gelinin, sevgilisinin hediye ettiği, al-
tın fesi var gibi, dokunaklı türküler söylen-
miştir.

Bunlar, uzun ve araştırılmıya, toplanmı-
ya değer konulardır.

Tarihi olaylar, akıp gidiyor, yaşıyan can-
lı hatıralar, yavaş, yavaş kayboluyor. Bun-
ları, tespit etmek gerek.

31 Mart 1962 tarihli "Milliyet gazetesi" n-
de, bu kişilerle, ilgili, fotoğraflar gördüm.

O, resimlerden birini kestim. "Türk Folk-
lor Araştırmaları" Dergisine gönderiyorum.
Ve, o iki meşhul Türk erini, Kaptanlarını ta-
nıyıyorum.

Sağ tarafındaki Kayırlı Uçana'lı Zekeriya
Kaptan. Sol taraftaki yine Sarıgözü, Uçana'lı,
Osman Kaptan'dır.

Geçen yıl, bu günlede, Ordu ilimizde ve-
fat etmiştir. Oğullarından biri, aynı ilin, Fran-
sızca öğretmeni Hasan Öztürk, diğeri kıymetli
Maarifçilerimizden Ali Öztürk'tür.

Zekeriya Kaptan, Balkan Savaşına İzmir'e
geçmiş ve İstiklâl Savaşında Ödemiş Cephe-
sinde Yunanlılarla çarpışırken şehit düşmüş-
tür.

Arkadaşlarından, Arif Kaptan Bursa cep-
hesi gerillacılarındandır. Sakarya Savaşında,
çetesiyle Uludağ'dan inerek, Yunan işe kol-
larına arkadan baskınlar yapan, meşhur mü-
cahit. (Kurtuluş'tan sonra Bursamızda vefat
etmiştir).

Büyük Atatürk'ün "Nutuk" unda geçen
şehit Yahya Kaptan da bunlardan biridir.

Konumuzu dağıtmamak için, 1908 den
önce, Makedonya'daki Sarıgöl Kaptanların
dan bazı anılar vermek istiyorum.

Babamdan öğittiğime göre, on dokuzuncu
yüzyıla ait en eski Kaptan Sarıgözü Ali Kap-
tandır. Aydın taraflarına geçmiş, orada yıl-
larca Kızanlar ile efelik yapmış, Efeler, orada
atlı gezerlermiş.

Bir kış günü zaptiyeler, efeyi sarıyorlar.
Hancı geliyor.

— "Efe sarıldınız" diyor.

(Ali Kaptan, burada Hüseyin Efe diye a-
nırmış).

O zamanki Aydın taraflarındaki hanlar
gayet büyükmüş ve kapılarında büyük bir
zincir geriliymiş.

Efe, kızanlara, çıkmaları için bir, bir
teklifte bulunuyor.

— "Efe, sen varken, biz çıkmayız" di-
yorlar.

Hüseyin Efe, peki, öyleyse, diyor. Atına,
o kış günü, bir kaç bardak şarap içiriyor. Ve
atının üzerinde, hanın içinde talimlere, çıkış
talimlerine başlıyor. Kapıdaki kalın zincire
iri palasile öyle vuruyor ki; zincir büyük bir
gürültü ile kopuyor.

O zaman, uzun dolma tüfekleri varmış.
Kızanları da peşinden, bir sağa bir sola ateş
ediyorlar. Fakat efenin atı bu çıkışta yarala-
nıyor.

Bizim Ali Kaptanın (Hüseyin Efe) nin
mor cepkeni ve kırmızı kuşağı, bütün taba-
kası, yakın zamana kadar annemin sandığın
da duruyordu. Bunlara baktıkça, babam, e-
fenin maceralarını bize anlatırdı.

Ali Efe, daha çocukken, anası "Gülbahar"
hatun, onun için "Benim kırmızı donlu, Ho-
rozum" diye seslenir, oğlunu öyle severmiş.

Türk anaları oğullarını böyle yetiştirir-
lermiş. Savaşa, döğüşe küçük yaşta hazırlıklı
yaparlarmış.

Efe, 10 — 12 yıl Aydın taraflarında kal-
dıktan sonra, tekrar memleketi Sarıgöl'e dön-
müş. Düşmanları tarafından kahpelik ile Ser-
fice pazarında vurdurulmuş.

Babam, bunları anlatırken, hep ATSIZ'ın
meşhur bir şiirini hatırlarım:

"Candarmalar genç Efeyi sardılar,
Kırk ölümden beğendiğin sordular.
Kızanları, bir bir yere serdiler"

"Sarı eZybek, gün batarken vuruldu.
Gözlerine, kara perde edildi.

Yiğit başı düşüp kaldı yanına.
Bakmaz oldu mor cepkenin kanına."

Hep, haksızlık için dağa çıkmışlar, Hür-

ARAŞTIRMALARI

riyet için düşmanlarla "Efe" adıyla "Kaptan"
adıyla vuruşmuşlardır.

Sarıgölde, Meşrutiyetten çok önce Ya-
sar Kaptan'ı görüyoruz. Kaptan, Kayalar'ın
Kırımşahlı köyündendir. Bir haksızlığa uğra-
yarak tek başına dağa çıkmıştır.

Onun yiğitliğine halk yanık, yanık tür-
küler söylemiştir:

"Yaşar Kaptan dedikleri, bir sarı yılan.
(Kayalar) Kadısını durdurur divan."

Başka bir mısraı da şöyledir:
"Vurma dedim, Kapitanım, kanlarım akar,
Üç aylık taze gelin, yollara bakar."

İkinci Meşrutiyetten biraz önce, Sarıgöl
Kaptanlarımızı yukarıdaki resimde toplu hal-
de Makedonya — Komitacı kıyafetile görü-
yoruz.

Bunlar, o zamanki genç subaylarımızla
beraber, Yunan, Bulgar, Sırp, Ulah Komiteci
lerine karşı savaşmışlar ve 31 Mart vak'ası-
le Enver Beyin (Paşa) Fethi Beyin (Okyar),
Resneli Niyazi Beyin maiyetinde İstanbul'a
gelmişlerdir.

Balkan Savaşından sonra büyük bir kıs-
mı Anadolu'ya geçerek, Kafkas, Çanakkale,
Kanal hareketine iştirak etmişler. Sağ kalan-
lar, Yunanlıların İzmir'e çıkması ile Gökçen
Efe, Yortuk Ali Efe ve diğer kardeşlerle,
muhtelif cephelerde, Ordumuzun yanında is-

Yazıda bahsi geçen ve Milliyet Gazetesi'nde
çıkan resim

tilâcılara karşı koymuşlardır.

Yukarıdaki resimde; ortada oturan uzun
sakallı, (Kozana) kazasının, Kalburcular kö-
yünden, Arif Kaptandır. (İstiklâl Savaşımızda
Bursa mücahitlerinden Arif Ağa.) Sağdaki,
Kayaların — Köşeler köyünden, meşhur Sü-
leyman Kaptan. Yunan ve Bulgar Komitacıla-
rının kökünü kazıyan adam.

(Bunun hayatı bir romanı andırır.) Ye-
geni Deli Mehmet Balkan Savaşına Amerika-
ya gitmiş ve orada Türk Kızılay Teşkilatında
Anavatana hayli hizmetler etmiştir.

Geçen yıllar, Erbaa ilçemizin, Hendekpı-
narı köyünde vefat ettiğini haber aldım. Al-
lah rahmet eylesin.

Resimde, Arif Ağa'nın sol tarafındaki,
Kırımşahlı Mecnun Kaptandır. (Ona arka-
daşları mecnun da diyorlar.) Mecnun Kap-
tan, Balkan Savaşında, Sarıgöl'ün Gelin köp-
rüsünü tutarak, Selânik üzerinden Manastıra
yürüten Yunan tümenine beşyüz gönüllü ile
karşı koymuş ve dağa çıkarak teslim olma-
mıştır. Yunanlılar bu direnmenin intikamını
almak için, arkadaşlarından yüz seksen genci
aldatarak, o köprü'nün başına getirmişler. Hen-
dek kazdırarak, aynı yerde şehit etmişlerdir.

Bu acıklı olaydan rahmetli Fevzi Paşa
(Çakmak), haberdardı. Ve Mecnun Kaptan'a bu
susi sevgi beslerdi. Kaptanı mübadeleden son-
ra arattırdıysa da, o yiğit, Çorum ilimizin
Sungurlu kazasında ölmüş bulunuyordu.

Osman ve Zekeriya kaptanlar da bu grup-
ta ayakta dururlar.

Diğerleri, Kayaların, Diyenli köyünden,
Selâhaddin Kaptan. Kırımşahlı Fakı Kaptan
(Bey), Hüseyin Kaptanlardır.

Bunlara ait türkülleri toplamak, ınsallah
ayrı bir yazımda mümkün olur.

Türklüğü bütünle sevmek, bilmek gerek-
tir. Milletseverlik, birleştiricidir. Ayırıcı,
lık değil.

İnsan Hınçer arkadaşımız bu ödevi mü-
kemmeli yapıyorlar.

Türküğün bütününü, sanat, tarih, müzik
dolü dergisinde, halı dokur gibi işliyorlar.

Bu yönden, "Türk Folklor Araştırmaları"
bir okuldur. Bizler de, o kutsal okulun naçiz
işçileri olmaya çalışıyor ve seviniyoruz.

GÜNEY KÖYÜ FOLKLORU

Yazan: (Merhum) Mahmut R. GAZİMİHÂL

Yurdumuzun eski veya yeni Kafkas göçmenleriyle yerleşik köyleri sayıca çok azdır. Fakat, halkı, Asya örneklerinden ezgi ve oyunlarla pek orijinal gösterilerini hâlâ kullanıyor. Kafkasyalılar hangi dinden olursa olsunlar uzaktan yakından akraba boylardır: Avarlar, Abazalar, Abazalar, Acaralar, Aslar (Ossetler), Çerkezler, eskilerden Alanlar, v.b. derebeylik mücedelelerinde birbirlerinden gizlenmek ihtiyacından türemiş kuş dili gibi tam 72 karma diyalekte konuşur, ayrıca yaşlıları hâlâ türkçe de bilirler. Evliya Çelebi, cümlesinin Türk Tatar soylarından olduklarını yazmakla hiç de yanlışlık veya mübalâğaya düşmüş değildir. O soylardan aramıza göçebilenlerin folklorunu işte bu yüzden ayrı bir özenle derlemeye zaruret vardır.

Bugün Yalova'dan 17 kilometre içerilik Güney Köy'nden misâl olarak söz açmak fırsatını buluyoruz. Kendim oraya gitmedim, Şimdi İzmir Sanat Okulunda teknik öğretmeni bulunan folklor meraklısı Rıza Yetişen dostumuz Devlet Konservatuarı arşiv teknisiyenliğiyle oraya gitmiş, sazlara ait bazı notlarını ricam üzerine dönüştürüp bana vermişti; desenini de o çizdi. Bu Dağıstanlı göçmenlerin ne kadar Türk geleneğinden çalgılar kullandıkları adlardan açıkça görülebiliyor. Henüz derlenemeyen ezgi ve oyun unsurları ona göre düşünülebilir. Aranmalıdır.

Dağıstan'da başlıca tezene sazına kimi yerde "gumuz" bazı köylerde de "tamur" derlermiş. Birinci adın Kopuz, öbürünün Tanbur olduğunu hatırlatmaya lüzum var mı?

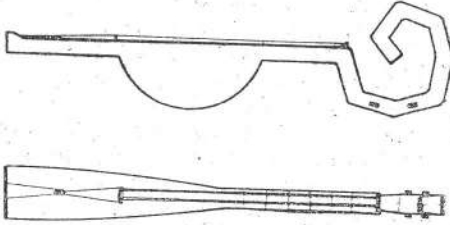
Gumuz çalgısı, "Çergen" veya "çirgen" dedikleri tef ile birlikte çalınır ve daha ziyade türkiye eşlik eder, (Bizden İsparta ve Burdur taraflarında uçurtmaya çergen deniliyor şimdiye ki, o da yuvardaktır). Gumuz, Kafkasyadan geniş ülkede kullanılıyor. Güney Köy'de beş altı çalını varmış.

En iyi gumuz ihlamurdan ve göğsü çamdan olur. Başu istifham işareti gibi alttan üstte doğru iğriktir. (Topkapı Sarayı minyatürlerinde görülen XVI. yüzyıl kopuzlarının burgukları da aynen bu köşeli kıvrıktır).

Gumuzun iki ayrı teli kırıktır (bağırsaktan), parmakla çalınır; yani, tezene kulla-

nılmaz. Esik fevkalâde alçaktır, kibrit çöpü gibidir, 6 perdesi sabit ve diatoniktir.

Dağıstan türkünün ikinci çırpma tel çalgısı "Çoğur" dur. Bu, bağlamanın oradaki çeşitidir. Güney Köylüleri de çalıyor. Çoğurun bizim Çöğür olduğunu söylemeye lüzum var mı? (Unutulmasın ki Çöğür ve bağlama adları Çağatay türkçesinde de vardı) Dağıstan

Gumuz. Yandan ve önden

çoğurunun dört tane teli vardır: Çift çift, dururlarsa da, alttaki ikisi sestese düzenlidir; fakat üst çiftin alta düşeni alt çiftle sesdestir; en üstteki tek tel bunlarla dörtlü aralıktadır. Sapında deriden ve diatonik dizide, fakat sabit olmayan 7 perdesi vardır. Teller madeni olduğu için tezeneye çalınır: bu çalgıca "makar" diyorlar! Çoğurun boyu 80 santimdir. Gövde çanağı küçük, toparlak ve yarım karpuz gibidir. — Çoğurun sapı, Anadolu sazlarının aksine olarak burgulardan yana kalınlaşıyor; tepesi dümdüz kesik bitiyor.

Dağıstanda kemaneye Çağana derler. ("Asya ve Anadolu kaynaklarında ıklık" adlı kitabımda bunu anlatmış bulunduğum için ayrıca söz açmıyorum).

Dağıstanlılar el armonikasına "argan" diyorlar [1]; Bu adet yenice bir yabancı idhâl malıdır, milli değildir.

Kavala "şutahki" derler!

Davula Kumuklar "davul" dedikleri halde, Dağıstanlılar "kali" derler!!!

Güney Köylülerin ezgi ve oyunları henüz derlenmedi. Yakınıımızdaki bu oymakla bilimce ilgilenilmesi doğru olur. Radyo yayını etkiyle bile kısa zamanda İstanbullulaşabilir

[1]. Küçük Org anlamıyla.

HAVSA FOLKLORUNDAN ÖRNEKLER

Yazan: Nedim ORTA

Havsa, Edirne'nin kazalarından olup Mirnar Sinan'ın eserleriyle donanmış tarihi, şirin bir kasabadır. Halkı çoğunluk çiftçidir. Tarlasına ilgilenir, tarlasında duyar mutluluğunu.

"Her yiğidin bir yoğurt yeyişi vardır" Havsa'nın, Havsa halkının da kendine has eğlenceleri, inançları, âdet ve ananeleri var.

EĞLENCELER :

1) **Günler:** Mahalle sakinleri kendi aralarında günler tertibederler, akşam üzerleri bir komşuda toplanıp eğlenirler, şarkı — türküleri söyleyip, tombala, ip atlama, saklambağ, çömlekçik gibi oyunlar oynarlar.

Çömlekçik: Bazı yerlerde bu oyuna: "Yağ satarım bal satarım" derler. Oyun şöyle oynanır: Oyuncular her biri önlerine küçük bir çömlek alıp daire şeklinde otururlar; ayakta ebe kahr. Ebe eline bir mendil alır ve mendilin bir köşesine taş bağlar. Sonra "Yağ satarım, bal satarım, ustam ölmüş kürkünü ben satarım" tekerlemesini söyleyerek dairenin etrafında dönmiye başlar. Tekerlemeyi önce ağır — ağır söyler, mendili oturanlardan birinin arkasına bırakınca hızlanır ve koşmaya başlar. Ebe'nin bu hareketinden mendili bıraktığı anlaşılır. Herkes ardına bakmadan eliyle arkasını araştırır. Mendili bulan kalkar ebeyle kovalar. Ebe önce yetişip mendili alırsa oturamı dövmiye ve daire etrafında koşturmaya başlar. Kaçan, çömleğin yanına gelip ebeden evvel oturursa dayak yemekten kurtulur. Ebe evvel gelip oturursa diğeri ebe olur ve oyun böylece devam eder.

HİDİRELLEZDE YAPILANLAR :

2) **Hidirellez:** Hidirellez günü halk azığına hazırlar ve kasabanın güneydoğusuna düğümler! Ana vatana gelebilmeleri hoş bir kazanç; fakat, getirdiklerini de unutmamalıdır: Çünkü, onlar, Türk işi folklordandılar. "6. Halk Oyunları Bayramı" için onların oyunlarına makamının dikkatini çekeriz. Oyunlarındaki "fırıldanma" ve "bir oturup bir kalkma" figürleri bilhassa Türk işidir, canlı figürlerdir: Prof. Bartold bu nokta üzerinde durmuştu.

şen Kuyubaşı denen yere yahut doğuda Elmalık denen bir yer daha vardır oraya giderler ve eğlenirler.

a — Kapılara yeşil Söğüt dalı veya ısırgan asılır. Murada erileceğine inanılır.

b — Ağaç korkutulur. Meyva vermiyen ağaçlar Hidirellez günü sabaha karşı balta ile kesmiye kalkılarak korkutulur. Ağacın meyva vereceğine inanılır.

c — Ateşten atlama. Büyük bir ateş yakılır ve gençler bunun üzerinden üçer kez atlarlar sonra parmakla ateşten küll alarak ahlalarına sürerler. Dinç ve neşeli olacıklarına inanırlar.

d — Niyet çekme. Hidirellez sabahından bir gün evvel bir çömleğe nişan atılır ve bir gece güf fidanı altında bekletilir. Sabahı ağırlar ve niyet çekilerek mâniler okunur.

Birkaç mâni :

Deryalarda yüzersin

Sevdiğimi sezersin

Almağa gönlün olsa

Peşinde ne gezersin ?

Yazımdır, yahut güz mü?

Yaşlar akıtan göz mü,

Çığının farkedemem,

Gece midir, gündüz mü?

Ben severim ezeli

Şarkı, mâni, gazeli,

Yâr gönlümce olma!

Sevemem her güzeli!.

BAYRAMLAR, DÜĞÜNLER, EĞLENCELER

Bayramlar: Ramazan ve Kurban bayramlarında akşam üzerleri genç kızlar toplanarak davul — zurna refakatinde oyunlar oynarlar.

3) **Düğünler:** Kız isteme düğün vasıtasıyla olur. Kız evi verici olursa söz kesmek için kız evinden oğlan evine — oğlan evinden kız evine bohça gider. Nişan: Sözlüler yan — yana otururlar. Nişan yüzükleri kırmızı bir kurdele ile birbirine bağlanır. Sözlülerin parmaklarına takılır. Sonra bir ihtiyar makasla bu kurdeleyi keser. Kız ve oğlan nişanlanmışlardır. Sıra ile; anne, baba, kız ve oğlan darbuka — zillerle oyun oynarlar. Oynayanla-

rin alınlarına (Şaba) para yapıştırılır. Akşam gelin oğlan evine gidip kaynana ve kaynatasının elini öper. Bu köklü bir gelenektir. Burda da darbuka ile cümbüş yapılır.

Tel gecesi: 3 — 5 komşu geline ve komşu kızlarına tel yaparlar, bu gece cümbüşüz geçer.

Düğün Gecesi: Buna kına gecesi de denir. Geline kına vurulur. Eline ve ayaklarına vurulan kınada ayaklara para konur. Gelin ve kızlar oyunlar oynarlar, mâniler söylerler.

Sarı kavun dilimi
Ben dokudum kilimi
Vallah billâh alacam
Ahmet Bey'in gelini.
Entarisi turuncu
Beni ister fırıncı
Annemin verdiği yeye
Gâtmek boynumun borcu.
Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Orta yerde oynayan
Acab kimin karısı.

Oynayan kız pek nazik
Kollarında bilezik
Oynayan sorarsan
İstanbul'a münasip
Düğünler, Çarşamba başlayıp Cuma günündek sürer veya Cumartesi günü başlar Pazartesiye dek sürer.

Düğün günü davul — zurna ile kızlar oyunlar oynarlar. Düğünden bir gün evvel oğlan evine çeyiz serilir, bunu komşular serer. Oğlan evinin tuttuğu yaşlı bir kadın komşuları düğüne çağırır. Buna okuyucu denir. Pazar günü öğleden sonra gelin kız evinden alınır. Alay gezdikten sonra oğlan evine gider. Güveyi çeyiz odasında kapalıdır. Gelin kapı önüne gelir. Okuyucu gelinin önünde bir çömlek kırar. Bu gelinin korkup ta iyi olması içindir. Güveyi çıkar ve şeker, buğday, para karışımı bir avuç dünyalığı gelinin başı üzerinden şokağa saçar, sonra koltuk olur.

Güveyi içerde geline bir hediye verir ve dışarı çıkar, kapı önünde oyun oynar. Delikanlılar güveyi alarak gezdirirler ve dereboynuna götürürler. Burada güveyi suya atmak isterler. Güvey de bu durumdan kurtulmak için onlara içki ısmarlar. Bu ara düğün evinde gelin çıkarılır ve bir sandalyeye bindirilir. Halkın, güveyinin taktığı hediyeyi gör-

mesi sağlanır. Sonra okuyucu, getirilen takıları sayar ve tanıtır.

Düğün ertesi sabahleyin davul gelini kaldırmaya gelir. Eltiler, görünce ve ağabeyler oyun oynarlar. Akşam üzeri de kızlar kendi aralarında eğlenti yaparlar bu eğlentiye gelin de katılır.

SÖYLENEN DEYİŞLER

4) **Mâniler:** Kızlar çoğunluk bu mânileri çapa kazarken ve orak biçerken söylerler.

Entarimin püskülü
Her biri başka — başka
Kara gözlü yârim
Şimdi düşürdüm aşka.
Bu gün hava bulutlu
Terzilere ne mutlu
Terzi beni görünce
Terziliği unuttu.

Oğlanın adı yaşar
Yaşar tarlayı boşar
Kesesini boşaltanlar
Cam dibine koşar.
Başındaki tokalar
Çift geliyor motorlar
Hasta mısın be yârim
Çift geliyor doktorlar.

Saçlara bak saçlara
Demet urganı gibi
Şimdi yeni yâr sevdim
Bahçe fidanı gibi

Makinanın dikisi
Yolda gider bir kişi
Yalnız gitme be yârim
Al yanma bir kişi
Çok yorulan tez geçer
Kurnaz olan yol seçer
Akıllı olan insan
Bu sevdadan vaz geçer.

ESKİ ESERLER

5) **Mimar Sinan camii ve önünde bulunan Kervansaray:** Mimar Sinan'ın yapıtlarından biridir. Kervansaray büyük kubbeli bir camii andırır, iki yanı açıktır. Eskiden kervanlar burada konaklar ve şimdi ilkokulun bahçesinde kalmış olan fırınlarda yemek ve ekmeklerini pişirirlermiş.

Yine Mimar Sinan'ın yapıtlarından olan Mimar Sinan Çeşmesi ve onun ardında hamamı dikkati çeker. Çeşme altı kurnalı büyük bir şadırvan gibidir. Hamam harabeye dönmüş, içi boş ve ota ve pasa kesmiş durmaktadır. Kullanılmaz haldedir.

Halk Eğlenceleri :

AFYON'DA GEZEK ALEMLERİ NASIL OLURDU

Yazan: Ali YARŞI

Bu hususta aydınlatıcı malûmatı çok yâkından tanıdığım Halil emmi (amca) dan dinledim. Kendisi 75 — 80 lik var. Benim bağlama çaldığımı bildiği için Folklor hususunda iyi anlaşırsız. Sanki ikimiz bir akrana — mış gibi lâfa dalarız. Hele Halil amca, gelin bize gelmelerini çok isterdim. Çoğu zaman bunu o da arzulamış. Bize gelmelerini davete gittigimde beni görür görmez kırışık yüzünde bir hareket başlar takma dişlerin den zor konuştuğunu şikâyetle.

— O. gel bakalım sağdıç; epeyidir seni özledim, Nerelerdesin, insan emmisini boş mu bırakır. Hani senin Dildül (bağlama) der ve sedirden yer gösterir. O zaman onun negesi gelir gümüş tabakadan sigarasını sarar keyifli keyifli dumanlatmaya başlar. Ben de eskilerden lâf açınca o da açılır. Bu gün de GEZEK'ten lâf açtık, Halil emmi bir derin iç çekti başını sallıyarak:

— Ah.. sağdıç ah.. eskiden Afyonda öyle bir gezek yapardık ki (Gezek, sekiz — on kişinin bir araya gelip haftada bir evlerde yapılan toplantı) sorma. Şimdiki delikanlılara bakıyorumda "Gezek" geziyoruz diye toplanıyorlar, ortaya bir sofraya konuyor; verişiyorlar sağa, sola; marifet sanıyorlar. İskan bil oynamayı Bu gezek değilki. Bizim zamanımızda gezek şu şekilde tertiplenirdi:

On oniki kişi yeni yetme (Delikanlı) sözleşirler, toplandıktan sonra aralarında kura çekilir ve toplanma günü sraya konurdu. İlk toplantıda gezek'in disiplinli ve uygun geçmesi için bir kol başı tayin edilir. O kolbaşı toplantı sona erene kadar her türlü şikâyet ve dilekleri usulüne göre yürütür, icabında ceza keser riayet etmiyeni gezekten ihraç eder, onun sözü kanun gibi geçerdi. Toplantıya içkili gelme yok. Dini bilgiler ve öğütler verilir, icabında zamanın saz çalanları davet edilir, güzel türküler çağrılır, oyunlar oynanır. Gece geç vakit umumi arzu üzerine Katmer (yemek tabağı büyüklüğünde hamurdan imal edilmiş pişen haşhaş yağlı bir nev'i yufka) yapılır bir kaç kilo pekmez veya Dahan (Tahin) sofraya konur hep birlikte yenir. Bundan sonra 11 — 12 peşkirle Yüssük oyu-

nu oynanır. Topluluk ikiye ayrılır. Sayı hesabı ile kazanan taraf, kaybeden tarafa ceza keser. Bu cezalar bazan o kadar zor olur ki insan cezayı çektikten sonra kendi kendine hayret eder. Cezadan maksat Delikanlıları zünnin eri, topluluğa sadık, kafaya uyarlık, mertlik hareketlerini askerlikten evvel onlara aşılamak ve orada zorluk çekmemesi içindi. Kavga hiç olmazdı desem gerek, olsa bile iki delikanlı bir birine kıymazdı. İyice öfkelenince silâhlıklardan (meşin gözlü kuşak) koca bıçaklar çekilir ancak bıçağını ters tarafı, yani sırtını öldürmek kasdı ile değilde acıtmak için birbirlerine cana kolay kolay kıyılmazdı. Hele anadan babadan yüz bulmuş yeni yetmeler sağını solunu bilmezler kalkarda o günkü toplantıda şak — sukahlık (zübbelik) etti mi kapunun arkasında niindallı (işlemeli) gelin elbisesi) hazırdr. Onu giydiren kadın niyeti ne oynatırlardı, artık o şahıs delikanlılıktan çıkmış demektir. Herkes onun Gelin olduğunu duyar ve kolay kolayda kimse arkadaşlık etmezdi. Sadece Gelin elbisesini giydirenler başkaca bir hareket yapılmazdı.

Hiç aklımdan çıkmaz, Yüssükte yendik. Bize ceza verildi: Zehmeri bir gündü. Akçeşmenin yalağına (çeşme, Bolvadin caddesinde Kara Yollarının karşısı) (Yalak, oyma taştan su biriken kap) yatıp ıslak vaziyette gelecektik. Bu cezayı yapmak istemiyen bir sarılıra verecekti. Parayı vermek bir şey değil için içinde erkeklik, söz verme var. Onun için kar, tufan arasında bu işi yaptık üşümedik değil fakat delikanlılıkta vız geldi. Da ha ona benzemez neler, neler hasıl o günler bir hayal oldu.

— Ya.. İşte sağdıç, Afyon'da gezek böyle olurdu, dedi.

Pazar günü bize gelmeleri için davet ettim. Çok memnun oldu.

— Bağlama var mı sağdıç.

— Var Halil emmi.

— Öyle ise varınca, bir Afyon türküsü çağırayım da sen de öğren.

— Sağ ol Talih emmi, beklerim, Allahais maradık.

— Güle güle sağdıç

laştığı taraftan doğru bir su şakırtısı duyulur gibi oldu. Hemen o yöne seyrretti, etrafını ağaçların sardığı, altı oyuk, üstü tepsi gibi düz, yüksekçe bir kayadan aşağıya, gürültüyü le inen bir pınar başına geldi. Pınarın sol yanında buğlu buğlu yapraklı, pembe güzel bir gül açmış, bir gül ağacı vardı. Bu pembe gül, suyun serpintilerinden sakınmak istiyormuş gibi başını, yapraklarının arkasına gizlemişti. Belki de su yukarıdan aşağıya düşerken meydana gelen esinti, onu öyle vaziyete getirmişti. Susuzluktan ağzının içi yapış yapış oalın Güllü, çağlıyarak akan suya koştu, suyun altına avucunu uzattı. Avucuna dolan suyu içeceği sırada, pembe gül yapraklarının arasından başını uzattı, dile gelip :

— Kız! Kız! Pembe gül pınarından su içmeden evvel, bir yudum bana ver, susuzluk tan yanıyorum, dedi.

Güllü susuzluğunu unutarak :

— Su küçüğün, söz büyüğün, dedi; güllü suladı sonra da kupa kupa dudaklarını suya uzattı, içebileceği kadar içti.

Pembe gül :

— Yanakların benden pembe olsun, duvarında bulundu.

Hemen o anda Güllünün beyaz teninin üzerine pembe tül örtülmüş gibi oldu.

Güllü, güllü selâmlıyarak teşekkür etti, aynı hızla yoluna devam etmeye hazırlandı.

O sırada, otarın arasından fırlayan küçük bir çalı kuşu :

— Güllü! Artık koşma! Tehlike atladi, diyerek Güllünün omuzuna kondu,

Güllü kuşu avucunun içine aldı, okşadı, sevdi sonra :

— Sözüne inandım, küçük çalkuşu, diye rek salıverdi.

Çalkuşu uçarken "Cık! Cık!" diye öttü. Etrafındaki çalılardan, böğürtlenlerin, yük sekçe otların arasından bu sesi işiten bir sürü çalkuşu çıktı; Güllünün etrafında ötüşerek uçuşmaya, omuzuna, başına, kollarına konarak Güllüye yol arkadaşlığı etmeye başladılar.

Güllü artık koşmuyordu amma, rahat bir yürüyüşle de yürümüyordu. Koşar adım gidiyordu. Arkasından geliyorlarmış gibi, ikide birde dönüp dönüp ardına bakıyordu.

Tuzlu göreklerin tesiri daha geçmediği için Güllü gine susadı. Yutkundukça kuruyan boğazından tükürükler zorla inmeye başladı.

Çalkuşları :

— Güllü, susadın galiba? diye ötüştüler.

Güllü utanarak :

— Evet: diye başını salladı.

Kuşlar :

— Peşimiz sıra gel.. seni pek uzak olmanın bir su başına götürelim, dediler.

Güllü, kuşları takip etti. Herledikçe derinden derine gelen bir su sesi işitir gibi oldu. Hemen o tarafa atıldı. Yolun dönemecinde, iri bir kayanın tam ortasının ağzı gibi açılmış yerinde kaynayan su, çıktığı yerden ayrılmak istemiyormuş gibi, taşları yalayarak sessizce aşağıya süzülüyordu. Kayanın üst tarafındaki yarıktan kendiliğinden bitmiş bir gül ağacı vardı. Gayet güzel, kırmızı bir gül vermiş olan bu gül ağacı suyun kaynadığı kayanın tepesini, ortasına iri yakut oturtulmuş zümrüt bir taç gibi süslüyordu. Güllün yüzü sanki göklere erişmek istiyormuş gibi semaya doğru çevrilmişti. Belki de gül suyun onu umursamadan sessizce akıp gitmesine kızmıştı da başını böyle çevirmişti.

Güllü taşlardan ağır ağır kayan suya eğildi. Tam içecekti ki kırmızı gül, başını aşağıya doğru sarkıttı, dile gelip :

— Kız! Kız! Kırmızı gül pınarından su içmeden evvel, bir yudum su ver, susuzluktan yanıyorum, dedi.

İyi yürekli Güllü, kendi hararetini unutarak :

— Su küçüğün, söz büyüğün, dedi güllü suladı, sonra da kendisi içti.

Kırmızı gül :

— Dudakların benden kırmızı, olsun dileğinde bulundu.

Hemen, o anda, Güllünün dudakları, gülden birer yaprak koparılıp yapıştırılmış gibi kırmızı bir renk aldı.

Güllü, güllü selâmladı, teşekkür etti, yola düzeldi.

Güllü, üveyannesinden ve üveykardeşinden iyice uzaklaştığına emin, etrafına bakından yavaş yavaş yürüyordu. Sağında, solunda uçan kuşlarla şakalaşıyordu. Yürüdüğü yolun iki kıyısında açmış, çeşitli kır çiçeği otlarının arasından başını uzatarak :

— Yolun açık olsun Güllü, diye sesleniyorlardı.

Güllü de en güzel gültüleriyle güllüyor, onlara teşekkür ediyordu. Sarı, mor, beyaz, pem-

ARASTIRMALARI

be çeşit çeşit irili, ufaklı kelekler Güllünün etrafında uçuşarak çiçeklerden toplayıp, kanatlarına taktıkları baygın kokuları saçıyorlardı.

Yol aldıkça, Güllünün boğazı gine kurur oldu. Hararet içini yakmaya başladı. Güllü ona arkadaşlık eden kuşlardan utandı. İçin susadığını belli etmek istemedi. Susuzluğun verdiği ıstırapla sararıp solmaya, yüzü ke-derli bir ifade almaya başladı.

Güllünün neşesinin kaçtığını gören çiçekler otlar, iki tarafa yatarak Güllüyü en yakın su başına ulaştıracak kestirme bir yol açıyorlar, kuşlar da o tarafa uçarak Güllünün o istikamette gitmesini sağlıyorlardı. Çiçeklerle otların fısıldaştığı ufak bir çıkış çıkış tılar ve sevimli bir vadiye indiler. Vadinin içinde iri taşların üst üste yığılması gayri muntazam bir merdiven şeklini almış olan bir pınarbaşı vardı. Su her bir taşın üzerinden sekererek ufak birer şelâlecik şeklinde akıyordu. Pınarın alt kenarında kendiliğinden bitmiş bir sarmasık güllü vardı. Sarı bir konca vermiş olan bu gül ağacı, annesinin boynuna kollarını dolamış bir çocuk gibi bütün dallarıyla pınarın taşlarını girintisine çıkıntısına sarılmıştı. Güllü pınarı görünce hemen koştu, suyun altına avucunu uzattı. İçine dolan suyu tam içecekti ki konca güllün sarı yaprakları yavaş yavaş açıldı, Güllüye doğru çevrildi, dile gelip :

— Kız! Kız! Sarı gül pınarından su içmeden evvel, bir yudum bana ver, susuzluk tan yanıyorum, dedi.

Hatırlıns Güllü :

— Su küçüğün, söz büyüğün dedi, güllü suladı, sonra da kendisi içti.

Sarı gül :

— Saçların benden sarı olsun, dedi.

Hemen, o anda, Güllünün saçları altın tozu serpilmiş gibi sarardı.

Güllü, güllü selâmladı, teşekkür etti, kuşlarla arkadaşlık ederek gine yoluna devam etti.

Güllü, ona eziyet eden o kötü insanlardan çok uzakta olduğu için, kaygusuz yürüyordu. Bir yandan, yol kenarında açmış mis kokulu kır çiçeklerinden topluyor; bir yandan da kuşlarla şakalaşıyor, ince tatlı sesiyle onların ötüşlerine uyarak türküler söylüyordu. Bazen de koşuyor koşuyor boyunca uzamış otların arasına yatarak kuşlarla saklambaç oynuyordu. Yürüdüğü yolun iki tarafındaki çiçekler Güllünün güzelliğine hayran hayran bakıyor, otların arasından başlarını uzatarak :

— Beni de kopar.. beni de kopar, diye sesleniyorlardı.

Kulaktan kulağa fısıldaşarak birbirlerine Güllünün iyiliğini, nazırlığını öğüyorlar, güzelliğini anlatıyorlardı. Uzaklarda bulunan ve Güllüyü göremeyen arkadaşlarına da tatlı tatlı esen rüzgârla haberler gönderiyorlardı.

Güllü, güle oynaya, kuşlarla arkadaşlık ederek bir hayli gitti fakat, susuzluk gine içini yakmaya başladı.

Güllünün iki tarafa bakındığını ve renginin uçtuğunu gören kuşlar :

— Güllü üzülme!.. Birazdan bir su başına geleceğiz, o zaman, yanın içini serinletirsin, dediler.

Hakikaten, pek az bir zaman sonra, yerden sessizce kaynayan bir pınar başına geldi.

Pınarın biraz ötesinde kendiliğinden bitmiş bir selvi fidanı vardı. Güllü suyu görünce, hemen koştu ve yerden kaynayan bilye gibi suyun başına diz çöktü, kaynağa doğru eğildi.

(Gelecek sayıda bitecek)

Yıllık aboneli: 10,
altı aylık aboneli: 5
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

TÜRK
FOLKLOR
ARASTIRMALARI

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir
Adres değiştirmelerde
ücret alınmaz.
Vakit Basımevi

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

Sekreter: BORA HİNÇER

ADRES: Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul